

راهنمای
همدان
قزوین
قه

کتابخانه مرکزی، مرکز اسناد
و تامین منابع علمی

سازمان جلب سیاحان

خیابان وصال شیرازی - تهران

تلفن ۶۴۵۴۶

از نشریات مدیریت انتشارات و تبلیغات

سازمان جلب سیاحان

۱۳۴۴

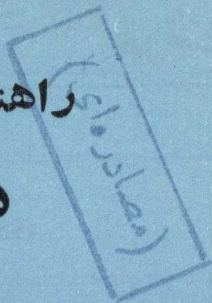
چاپ تهران مصور

راهنمای شهرهای

همدان

قزوین

قم

کتابخانه مرکزی
Central Library
Tehran University

فهرست مطالب

راهنمای همدان

شهر همدان از نظر خاقانی

اوضاع طبیعی و اقتصادی

۱۸ - ۲۶

۱۸ آب و هوا

۱۹ ارتفاعات

۲۰ رودخانه ها

۲۴ راههای شهرستان همدان

۲۵ زبان

۲۵ مذهب

۲۵ محصول

۲۶ شغل

۲۶ صادرات

۲۶ واردات

۲۶ کانها

۲۷ - ۲۹

شهر همدان

۲۹ زبان و مذهب

۳۰ تاریخچه شهر همدان

۳۶ بزرگان همدان

۴۰ - ۵۶

آثار تاریخی شهر همدان

۴۰ گنجنامه

۴۱ مجسمه شیر سنگی

۴۱	بقعه استرومردخای
۴۳	گنبد علویان
۴۴	برج قربان
۴۵	آرامگاه بابا طاهر
۴۶	بقعه خضر
۴۶	تپه مصلی
۴۷	مسجد جامع همدان
۴۹	امامزاده اظهر
۵۱	امامزاده هود
۵۱	امامزاده هادی
۵۲	امامزاده اهل
۵۳	شاهزاده حسین
۵۴	امامزاده یحیی
۵۵	خاتونیه
۵۵	زییده خاتون
۵۶	امامزاده‌ها و اماکن تاریخی دیگر

۵۷-۵۸ مدارس قدیمی همدان

۵۷	مدرسه آخوند
۵۷	مدرسه زنگنه
۵۷	مدرسه دامغانی

۵۸ اشیاء مکشوفه در همدان

۵۹-۶۰ مساجد

۶۱ معابد آرامنه و کلیمیان

چشمه ها و قنوات

۶۱-۶۲

اطلاعات عمومی

۶۲-۶۸

- ۶۲..... هتل ها
- ۶۲..... مهمانخانه ها
- ۶۲..... بنگاههای باربری
- ۶۳..... بنگاههای مسافربری
- ۶۳..... خطوط اتوبوسرانی
- ۶۴..... دوائر دولتی
- ۶۵..... بخشهای تابع اداره آمار و ثبت احوال
- ۶۵..... سازمانهای شهربانی
- ۶۶..... بانکها
- ۶۶..... پزشکان
- ۶۷..... بیمارستانها - تیمارستان - پرورشگاه
- ۶۸..... داروخانه ها
-

راهنمای قزوین

۷۱-۷۴	وضع طبیعی و جغرافیائی قزوین
۷۱	حدود و مواقع
۷۲	آب و هوا
۷۲	کوهها و رودخانه ها
۷۴	راهها
۷۴	آبهای معدنی
۷۴	مناظر و شکار
۷۵-۷۷	پیشینه تاریخی قزوین
۷۸-۸۳	درباره قزوین گفته اند
۸۳	فرهنگ قزوین
۸۴-۸۵	بزرگان شهر قزوین
۸۵	زکریا بن محمد بن محمود
۸۵	حمدالله مستوفی
۸۵	شعرا و نویسندگان
۸۵-۸۶	بقاع متبرکه
۸۵	پنجمبریه
۸۵	بقعه حسین ابن علی
۸۵	آمنه خاتون
۸۵	امامزاده اسمعیل
۸۵	حلیمه خاتون

۸۵ شهر بانو
۸۶ امامزاده اباذر
۸۶ امامزاده یاراجین
۸۶ مزار چهل دختران
۸۶ مزار شیخ احمد
۸۶	مدارس قدیمی
۸۶	قنوات
۸۶	تکایا
۸۷	مساجد
۸۷ مسجد جامع
۸۷ مسجد پنجه علی
۸۷ مسجد سبز
۸۷ مسجد حیدریه
۸۷ مسجد شاه
۸۸	آرامگاه حمدالله مستوفی
۸۸	بناهای تاریخی
۸۹	هنرهای زیبا
۸۹ - ۹۰	صنایع و کارخانه‌ها
۹۰ صنایع دستی
۹۰	موزه
۹۰	ترانه‌های محلی
۹۲ - ۹۸	اطلاعات عمومی

۹۲.....	تاکسی
۹۲.....	سینما
۹۲.....	گردشگاهها
۹۲.....	بیلاقات
۹۲.....	مراکز خرید
۹۳.....	گرما بدها
۹۳.....	پست و تلگراف و تلفن
۹۳.....	روزنامه ها
۹۳.....	باشگاه
۹۳.....	مهمانخانه ها و رستورانها
۹۲-۹۶	مراکز درمانی
۹۵.....	بیمارستان
۹۵.....	درمانگاه
۹۵.....	داروخانه ها
۹۵.....	پزشکان
۹۶	تلفنهای مورد نیاز
۹۷.....	بانکها
۹۷.....	ادارات و مؤسسات دولتی

راهنمای قم

۱۰۰-۱۰۶	پیشینه تاریخی قم
۱۰۶-۱۰۷	آستانه و مزار حضرت فاطمه معصومه
۱۰۷-۱۰۹	اوضاع طبیعی و جغرافیائی قم
۱۰۸	رودخانه‌ها
۱۰۸	آب و هوا
۱۰۹-۱۱۰	حصار و باروی قم
۱۱۰-۱۱۱	محلات قم
۱۱۱	پل‌های قم
۱۱۱-۱۱۲	مزار سلاطین در قم
۱۱۱	شاه صفی
۱۱۲	شاه عباس دوم
۱۱۲	شاه سلطان حسین
۱۱۲	فتح‌علیشاه قاجار
۱۱۲	محمد شاه قاجار
۱۱۲-۱۱۳	موزه آستانه
۱۱۳-۱۱۴	مساجد قم
۱۱۳	مسجد امام حسن
۱۱۳	مسجد جامع
۱۱۴	مسجد عشقعلی
۱۱۴	مسجد حسینی

- ۱۱۴ مسجد اعظم
 ۱۱۴ مسجد رضوی
 ۱۱۴ مسجد محله دروازه کاشان
 ۱۱۴ مسجد فاطمیه

مدارس قم ۱۱۵-۱۱۶

- ۱۱۵ مدرسه فیضیه
 ۱۱۵ مدرسه دارالشفاء
 ۱۱۵ مدرسه رضویه یا مأموریه
 ۱۱۵ مدرسه مؤمنیه یا تحویلخانه
 ۱۱۵ مدرسه مادرشاه
 ۱۱۶ مدرسه مهدی قلیخان
 ۱۱۶ مدرسه حاجی
 ۱۱۶ مدرسه حاج سیدصادق
 ۱۱۶ مدرسه جانیخان
 ۱۱۶ مدرسه حجتیه
 ۱۱۶ مدرسه آیت الله بروجردی

۱۱۶-۱۱۷ امامزاده هائیکه در قم مدفون هستند

مشاهیر قم ۱۱۷-۱۱۸

نقت ۱۱۸

کتابخانه های قم ۱۱۹

- ۱۱۹ کتابخانه آستانه
 ۱۱۹ کتابخانه مدرسه فیضیه
 ۱۱۹ کتابخانه مسجد اعظم

۱۱۹	کتابخانه مدرسه حجتیه
۱۲۰	هتل‌های قم
۱۲۰	بیمارستانها
۱۲۰	بانکها
۱۲۱	فروشگاه‌های مطبوعات
۱۲۱	داروخانه‌ها
۱۲۲	پست و تلگراف و تلفن

مقدمه

سازمان جلب سیاحان همگام با اقدامات همه جانبه و دامنه داری که در راه توسعه و ترویج جهانگردی و مسافرت های داخلی بعمل میآورد تصمیم گرفت علاوه بر نشریاتی که بصورت های مختلف جهت ترغیب و تشویق خارجیان برای مسافرت بایران تهیه و منتشر می کند ، بروشورها و کتاب هائی نیز برای آشنا کردن عموم به اوضاع کلی شهرهای ایران تهیه کرده و در دسترس علاقمندان بگذارد . هدف از تهیه و نشر کتب راهنما آشنا کردن مردم این کشور و فارسی زبانان خارجی به آثار تاریخی ، اماکن مذهبی و بقاع متبرکه ، امکانات و تسهیلات و گردشگاهها و نیازمندیهای عمومی و سایر نکات و نقاط جالب و دیدنی موجود در شهرهای مختلف ایران و اشاره به تاریخچه هر يك و نحوه دسترسی و استفاده از امکانات مورد بحث است .

برای تهیه این کتب از منابع موجود استفاده شده و کوشش به عمل آمده است تا مطالب مندرج در آنها تا آنجا که ممکن است مختصر بوده و در عین حال پاسخگوی نیازمندیهای کلی و عمومی يك مسافر در شهر مورد نظر باشد.

کتاب راهنمای همدان و قزوین و قم نیز با توجه به نکات فوق تهیه شده و سازمان جلب سیاحان امیدوار است مورد توجه و استفاده علاقمندان بویژه مسافرینی که به این شهرها سفر میکنند قرار گیرد . در پایان انتظار دارد که صاحبان نظر با ارائه هر گونه نظر اصلاحی این سازمان را در تکمیل کتاب راهنمای همدان و قم و قزوین یاری کنند .

شهر همدان

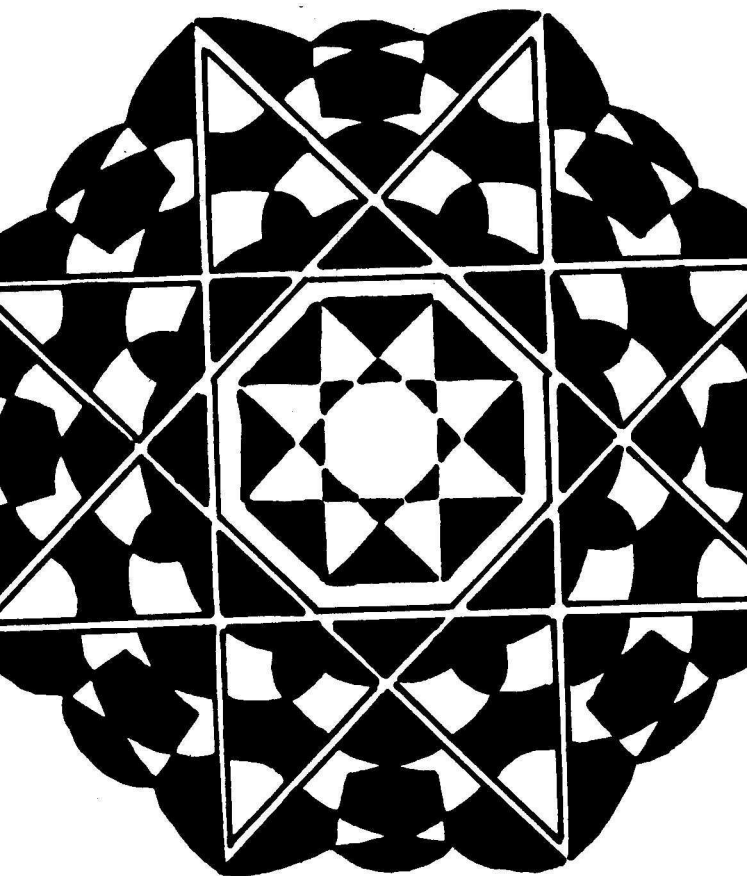
از نظر

خاقانی شیروانی

کالوند قرارگاه عنقااست
دهقان امل بکشت و زرعش
کار گردون چو سماو گردون
بادش ز نشاط زعفران کار
حلوای مزعفراز نسیمش
چرخ است کمینه خاک بیزی
چون مشعله های خاک بیزان
زان است هوا مفرح آساش
خاکش همه زعفران برآرد
دولتکده ایست شادی آور
آیند هزار کاروانش
اما همدان عروس آنهاست
اما همدان بهار معنی است
خط همدان ز بر گرفتگی
هم شام و سحر دو عید بینی

کار همدان چو دست بالاست
شهری بینی بهشت مرزش
نعمت کش او ز جنت افزون
آبش ز لطافت انگبین وار
بس ساخته خضر در حریمش
در بازارش برای ریزی
اجرام نگر شعاع ریزان
یاقوت وز راست خاک و خاراش
گر برزگرش در منه کارد
زان است که مرز رادی آور
هر روزه ز چرخ زهر دانش
خود کل عراق هند جانهاست
اکناف عراق باغ دنیی است
چون در همدان مقر گرفتگی
هم طالع و دین سعید بینی

راهنمای همدان

اوضاع طبیعی و اقتصادی

شهرستان همدان، یکی از شهرستانهای یازده گانه استان پنجم و یکی از بزرگترین شهرستانهای کشور، محدود است از طرف شمال بشهرستانهای زنجان و بیجار - از طرف خاور بشهرستان قزوین - از جنوب خاور بشهرستانهای ساوه و اراک - از جنوب بشهرستانهای ملایر و تویسرکان و از باختر بشهرستانهای کرمانشاه و سنندج.

آب و هوا - هوای شهرستان نسبت به پستی و بلندی آن متغیر است. هوای دره‌های کوه الوند و نقاط مرتفع سردسیر، هوای دهستان های مهربان، سردرود و در جزین سرد و معتدل و هوای دهستان های حاجیلو، پیشخور و شراه معتدل است. زمستان بخش مرکزی و دره‌های شمالی کوه الوند سردتر از سایر نقاط آنست زیرا قسمت

شمالی آن باز و بمجرد وزش بادهای شمال و شمال باختری هوا رو به سردی مینهد.

سردترین روزها اوایل بهمن و گرمترین ایام مرداد ماه است حداقل حرارت این شهرستان ۲۰ درجه زیر صفر و حداکثر آن تا ۳۵ درجه بالای صفر میرسد.

فصل بارندگی شهرستان مزبور نیز بین اواخر پائیز و اوایل بهار میباشد .

آب مزروعی قراء کوهستانی مخصوصاً بخش مرکزی از چشمه های بیشمار وزه آب دره هائیس که از کوه الوند سرچشمه میگیرند و آب قراء دشت و دامنه نیز از قنوات وزه آب رودخانه های تأمین می گردد .

بادهای این شهرستان بیشتر از دو جهت میوزند :

- ۱ - بادهای محلی که در اثر اختلاف سطح کوه الوند و جلگه مرکزی تولید میشود و فصل وزش آن اغلب در پائیز است .
- ۲ - باد های شمال و شمال باختری که مرطوب بوده و در زمستان و بهار میوزد و تولید بارندگی مینماید.

ارتفاعات - شهرستان همدان در حقیقت در طول دره وسیعی واقع شده که از هر طرف محصور بکوههای بلند است و تنها از طرف جنوب خاور بدشت شرا منتهی میگردد .

عظیم ترین کوه شهرستان کوه معروف الوند است که در قسمت جنوب شهرستان واقع شده و خط الرأس آن حد طبیعی توپوگرافیک همدان محسوب میگردد .

مرتفعترین قله کوه الوند در جنوب شهر واقع است و جهت امتداد کوه مذکور نیز مانند سایر کوههای مرکزی کشور از شمال باختر بجنوب خاور است. بخش مرکزی همدان در دره دامنه شمالی

و شهرستان تویسرکان در دره های جنوبی این کوه قرار دارند و هزاران چشمه در طول دره های آن جاری میباشد که سرچشمه دو رودخانه مهم (گرخه و قره چای) تشکیل میدهند.

کوه الوند از طرف شمال باختر بکوههای خدا بنده لو - سنندج و بالاخره بکوه مهم چهل چشمه کردستان و از طرف جنوب خاور بارتفاعات راسوند اراک و کوه و فس تفرش متصل میشود .

بلندترین قله الوند در جنوب شهر بفاصله ۱۸ کیلومتر (بخط مستقیم) واقع شده و ارتفاع آن از سطح اقیانوس ۳۵۷۴ متر است. ارتفاع گردنه زاغه بین همدان و ملایر ۲۰۶۰ متر و گردنه اسدآباد بین همدان و کرمانشاه ۲۲۴۱ متر و گردنه همه کسی بین همدان و سنندج ۱۵۶۵ متر است. ارتفاع تپه مصلی خاور شهر همدان ۱۸۸۱ و ارتفاع پست ترین نقطه شهرستان اراضی آبادی عمرآباد پیشخور کنار رودخانه قره چای میباشد که ۱۵۵۵ متر است .

در شمال شهرستان کوههای کم ارتفاع چنگ الماس و کوههای ارمنی و قره داغ قرار دارند که ارتفاع بلندترین قله چنگ الماس ۲۵۲۵ و قله ارمنی ۲۰۰۵ و قله قره داغ ۲۳۶۵ متر است .

سلسله کوه خرقان قزوین و ساوه در شمال خاوری شهرستان واقع شده و خط الرأس آن حد طبیعی بین شهرستان همدان و قزوین محسوب می شود و راه شوسه همدان قزوین نیز از آن می گذرد. گردنه این کوه بنام گردنه آوج مشهور است و ۲۰۱۳ متر از سطح دریا ارتفاع دارد .

کوه و فس در خاور شهرستان واقع شده و ارتفاع بلندترین قله آن از سطح دریا ۲۴۵۰ متر می باشد .

رودخانه - از دره های شمالی کوه الوند و ارتفاعات شمالی و خاور شهرستان رودخانه های کوچک بسیاری بطرف مرکز دشت

شهرستان جاری می‌شود که عموماً تابستان خشک رودی بیش نیستند ولی زمستان مخصوصاً اوایل بهار و موقع بارندگی دارای آب می‌باشند.

در مرکز دشت بخش مرکزی شهرستان کلیه خشک رودها بهم متصل شده و پس از تشکیل سیمینه رود بطرف خاور شهرستان جاری می‌گردد - رودخانه مذکور بین آبادی کوریجان و حاتم‌آباد (در کیلومتر ۴۲ همدان) از راه شوسه گذشته بطرف جنوب خاور منحرف در انتهای جنوب خاوری شهرستان برودخانه قره‌چای منتهی می‌شود (رودخانه قره‌چای از کوه‌های کزاز قره‌کهریز و سر بند شهرستان اراک سرچشمه گرفته از وسط دهستان شرا اراک گذشته پس از پیوستن با رودخانه همدان وارد تنگه کوهستانی بلوک رودبار اراک شده از شمال دهستان تفرش گذشته در بند ساوه از کوهستان خارج بمصرف آبیاری قراء شهرستان ساوه میرسد. مازاد آب آن در حدود پل دلاک شهرستان قم با رودخانه قم یکی شده بدشت مسیله منتهی می‌گردد.)

کلیه رودخانه‌های جنوبی، شمالی و خاوری شهرستان بشرح زیر برودخانه سیمینه رود میریزند. و همانطور که گفته شد رودخانه‌های مذکور همه جا و همه وقت دارای آب نیستند.

رودخانه‌هایی که از دره‌های کوه‌الوند سرچشمه گرفته بسیمینه رود منتهی می‌شوند عبارتند از:

۱- رودخانه قوری‌چای که از گردنه زاغه و دره‌های الفاوت سرچشمه می‌گیرد از کنار آبادیهای پل شکسته، سرخ‌آباد، جورقان گذشته در اراضی امزاجرد برودخانه سیمینه رود منتهی می‌شود. رودخانه‌های کوچک ایوک ارزانقوت سیمین ابرو در اراضی سرخ‌آباد بان متصل می‌شوند.

۲- رودخانه خاکو- از بلندترین قله کوه الوند سرچشمه گرفته از کنار آبادیهای خاکو- چشین باگشین و مزد فینه - خضر - گراچقا - ده پیاز گذشته در اراضی امزاجرد بسیمینه رود منتهی می شود آبادیهای مذکور و چند آبادی دیگر از آب آن استفاده مینمایند .

۳ - رودخانه دره مراد بیک - از بلندترین قله کوه الوند و دره ای که خط تلفن همدان به توپسرکان در آن کشیده شده سرچشمه گرفته پس از مشروب نمودن باغات دره مراد بیک از وسط شهر همدان گذشته در اراضی گراچقا برودخانه خاکو میریزد .

۴- رودخانه عباس آباد - از دره گنجنامه و دره ای که راه مالرو همدان بتوپسرکان در آن واقع است سرچشمه گرفته پس از مشروب نمودن باغات عباس آباد و گرداندن مولد برق اراضی منوچهری باغات باختری شهر را مشروب نموده سیلاب آن در اراضی گراچقا برودخانه خاکو میریزد .

۵ - رودخانه وفرجین- از قله کلاغان الوند سرچشمه گرفته و باغات قراء مجاور خود را (وفرجین - موئجین - توئجین سلولان) سیراب کرده و سیلاب آن بچراگاه گنج تپه بهار منتهی می شود .

۶ - رودخانه سیمین - از دره های باختری قله کلاغان الوند سرچشمه گرفته بین آرومند و روان از راه شوسه همدان بکرمانشاه گذشته سپس از وسط قصبه صالح آباد عبور در اراضی حسام آباد با رودخانه ای که از گردنه اسدآباد و همه کسی می آیند یکی شده بطرف امزاجرد جاری میشود .

۷ - رودخانه گردنه اسدآباد - از گردنه مذکور سرچشمه گرفته از کنار تاج آباد و گندجین گذشته در اراضی بهادرآباد با رودخانه همه کسی یکی شده در اراضی حسام آباد برودخانه سیمینه .

رود متصل میشود .

۸ - رودخانه همه کسی - از گردنه همه کسی سرچشمه گرفته پس از مشروب نمودن اراضی همه کسی و پهنه بر در اراضی بهادر بیک برودخانه گردنه اسدآباد منتهی میشود .

رودخانه های مذکور در اراضی آبادی امزاجرد همه با هم یکی شده بطرف شمال جاری از کنار آبادی لنگاء و سلیمان آباد گذشته در ۴ کیلومتری خاور کوریجان از شوسه همدان بقزوین می-گذرد و در دهستان پیشخور به قره چای منتهی میشود .

۹ - رودخانه دمق و ایگده لو - از ارتفاعات شمالی دهستان سرد رود و ارتفاعات خدا بنده لو سرچشمه گرفته پس از مشروب نمودن برخی از قراء دهستان سرد رود و حاجیلو سیلاب آن در حدود آبادی خلت آباد از شوسه همدان بقزوین گذشته برودخانه سیمینه رود منتهی میشود .

۱۰ - رودخانه درجزین - از دره های جنوبی کوه خرقان سرچشمه گرفته پس از گذشتن از دهستان درجزین برودخانه قره چای میریزد .

۱۱ - رودخانه های بخش اسدآباد :

الف - رودخانه شهاب - از کوه های شرقی و غربی دهستان چهاردولی سرچشمه گرفته پس از گذشتن از تنگه بوجین در دشت جلگه افشار در کنار آبادی خسروآباد از شوسه همدان بکرمانشاه گذشته در اراضی سهم الدین با رودخانه خرم رود یکی میشود .

ب - رودخانه خرم رود - از دره های جنوب باختری کوه الوند سرچشمه گرفته پس از مشروب نمودن قراء مجاور در اراضی سهم الدین با رودخانه شهاب یکی شده در انتهای جنوبی بخش کنگاور برودخانه گاماسیاب منتهی میشود .

(رودخانه گاماسیاب یکی از طولترین رودخانه های کشور است که از دره های جنوبی کوه الوند و دره شمالی کوه گروسرچشمه گرفته کلیه رودخانه های شهرستان ملایر - نهاوند - تویسرکان و بخش اسدآباد بآن میریزد . رودخانه مذکور از جنوب بخش های کنگاور صحنه گذشته در اراضی آبادی بیستون با رودخانه دینوریکی شده در انتهای خاوری بخش مرکزی کرمانشاه برودخانه قره سو متصل میشود از این به بعد که در طول شهرستان خرم آباد جاریست رودخانه صیمره نامیده میشود . کلیه مجاری میاه لرستان و رودخانه های خاوری کبیر کوه نیز بآن میریزد و پس از گذشتن از لرستان در قسمت باختری خوزستان جاری و کرخه نامیده میشود و بالاخره به باطلاق هورالعظیم منتهی میگردد) .

از بررسی رودخانه های شهرستان میتوان نتایج زیر را گرفت :

۱ - رودخانه های کوهستانی عموماً در قسمت علیا دارای آب

و در قسمت سفلی جز در موارد بارندگی بدون آب میباشند .

۲ - مسیر رودخانه ها در قسمت دشت در برخی نقاط خشک و

در بعضی جاها آب از کف آنها تراوش نموده بمصرف آبیاری قراء مجاور میرسد .

۳ - در صورت نزول باران زیاد سیل جاری قراء و مزارع مسیر

خود را تهدید بخرابی مینماید .

راههای شهرستان همدان

از شهر همدان راههای زیر منشعب شده است :

۱ - راه آسفالته بقزوین و تهران : طول این راه تا آخر منطقه

شهرستان همدان ۱۳۱ کیلو متر تا قزوین ۲۲۸ و بطهران ۳۳۷ کیلومتر است .

۲ - راه آسفالته بکرمانشاه : طول این راه تا آخر منطقه شهرستان

۷۴ کیلومتر و تا کرمانشاه ۱۹۰ کیلومتر است .

۳ - راه اسفالته بملایر: طول این راه تا آخر منطقه شهرستان ۲۴ کیلومتر و تا ملایر ۸۵ کیلومتر است.

۴ - راه خاکی به سنندج: در ۱۲ کیلومتری باختر همدان از راه شوسه کرمانشاه منشعب شده طول آن تا آخر منطقه شهرستان ۴۵ کیلومتر تا قره ۸۷ کیلومتر و به سنندج ۱۸۰ کیلومتر است.

۵ - راه خاکی به بیجار: در ۲۲ کیلومتری شمال باختری همدان از راه سنندج منشعب شده طول آن تا آخر منطقه ۳۰ کیلومتر و به بیجار ۱۵۳ کیلومتر است .

۶ - از شوسه‌های بالا بقصبات بهار - کبود راهنگ - دmq - گاوخانه - درجین راه فرعی درجه ۳ منشعب میشود . بعلاوه در سال های اخیر بواسطه ازدیاد وسایل موتوری تابستان با کثر قراۀ مهم شهرستان اتوموبیل رفت و آمد مینماید .

زبان - زبان مادری ساکنین شهر و قراۀ کوهستانی بخش سیمینه رود - و دهستان های فارسینج فارسی و بقیه ترکی است و اکثر ترک زبانان بفارسی و فارسی زبانان ترکی آشنا هستند .

مذهب - مذهب عموم ساکنین شهرستان مسلمان شیعه اثنی عشری است و در شهر همدان عده قلیلی یهودی و مسیحی نیز ساکن هستند .

محصول - در قسمت کوهستانی و دره های کوه مهم الوند محصولات عمده انواع میوه جات سردرختی مخصوصاً سیب - گلابی - گیلاس آلبالو و غیره و در قسمت دشت و دامنه غلات حبوبات انگور - صیفی کتان - کنف - خشخاش - پنبه و در هر دو قسمت گله داری مرسوم و بطوریکه لبنیات آن اگر صادرات نداشته باشد احتیاج به وارد کردن ندارد. اکثر محصول غلات در این شهرستان بطور دایم

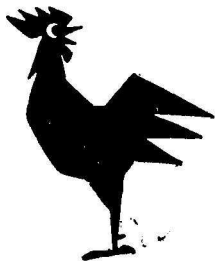
بدست میآید .

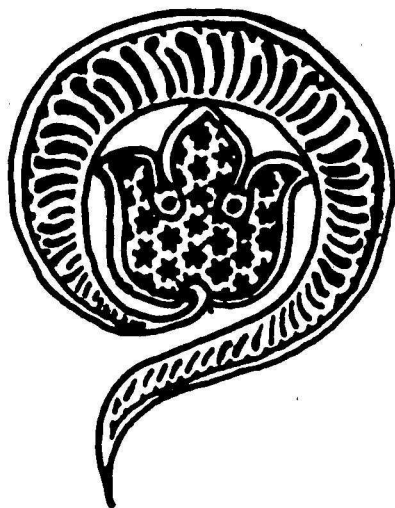
شغل - شغل عمده سکنه شهر و قصبات کسب و ساکنین قراء
زراعت باغبانی - گله‌داری و سایر امور کشاورزی است . صنایع
دستی زنان درقراء و قصبات قالی، قالیچه، گلیم و کرباس بافی است
قالیچه‌های شهرستان اکثر بخارج حمل میشود.

دربرخی ازقراء نزدیک شهر مخصوصاً قصبه لالجین کارگاه‌های
متعدد ساختن ظروف سفالین دایر و محصول آنها بکلیه نقاط کشور
حمل میشود.

صادرات - صادرات عمده شهرستان عبارت است از میوه‌جات
غلات - چوب و الوار - سیب زمینی و پیاز - لبنیات - ظروف
سفالین - چرم - کتیرا - مشروبات الکلی و غیره .

واردات - واردات عمده شهرستان عبارت است از اجناس بزازی
خرازی - دواجات - قند و شکر - چای - توتون و سیگار و غیره .
کانه‌ها - از تحقیقاتی که بوسیله مطلعین بعمل آمده شهرستان همدان
محتوی معادن متنوعی از قبیل گرافیت طلا و طلای سفید، آنتیموان،
آهن و املاح معدنی میباشد و ممکن است در نتیجه استخراج انواع
معادن و استفاده از آبشارهای طبیعی و متعدد الوند شهر همدان به
صورت یکی از مراکز مهم صنعتی کشور درآید.

شهر همدان

همدان مرکز فرمانداری شهرستان همدان یکی از شهرهای بسیار قدیمی کشور است که از سه هزار سال قبل از میلاد مسیح وجود داشته و بنام اکباتان یا هکباتان مشهور بوده است .

بنای اولیه همدان را سلاطین مادی و اشکانی نسبت میدهند و روزگاری نیز مقر تابستانی سلاطین مقتدر این دو سلسله و همچنین سلاطین هخامنشی بوده است .

این شهر که یکبار بوسیله اسکندر مقدونی - بار دیگر بوسیله اعراب و سومین بار در فتنه مغول ویران و مجدداً آباد گردید اینک یکی از شهرهای تاریخی کشور محسوب میشود .

مختصات جغرافیائی : طول جغرافیائی همدان ۴۸ درجه و ۳۱ دقیقه خاور گرینویچ (مبداء نصف النهار بین المللی) و عرض آن ۳۴ درجه و ۴۸ دقیقه شمالی خط استوا می باشد .

ارتفاع همدان از سطح دریای آزاد ۱۹۱۴ متر است .
 همدان در ۳ درجه و ۱۳ دقیقه باختری تهران واقع شده و
 اختلاف ساعت آن با پایتخت ۱۲ دقیقه و ۵۰ ثانیه است (ساعت ۱۲
 تهران برابر با ساعت ۱۱ و ۴۷ دقیقه و ۱۰ ثانیه همدان می باشد)
 مسافت همدان با شهرهای مجاور : همدان تا قزوین ۲۲۸
 تهران ۳۸۶- ملایر ۸۵- کرمانشاه ۱۹۰- بیجار ۱۵۳- سنندج
 ۱۸۰ و تویسرکان از طریق اسدآباد ۱۲۷ کیلومتر است .
 خیابان و کوچه ها : کوچه ها و خانه های شهر مانند سایر
 شهرهای قدیمی کشور با اصول صحیحی بنا نشده بود و اغلب کوچه های
 آن تنگ، و پرپیچ و خم و اکثر خانه های آن قدیمی و کوچک بوده
 است بازار همدان نیز سر پوشیده بوده و دکا کین کوچک داشته و
 گورستان آن در داخل شهر بود لیکن بعد از سال ۱۳۱۰ شمسی
 بامر اعلیحضرت فقید رضا شاه کبیر مقدمات احداث خیابان ها و
 عمران و آبادی این شهر تاریخی فراهم آمد و اصلاحات اساسی آن
 از سال ۱۳۱۴ آغاز گردید و تا با امروز نیز ادامه دارد .
 در مرکز شهر میدان وسیعی احداث گردیده است که از آن شش
 خیابان با طرف منشعب میشود .
 شعاع دایره میدان ۸۰ متر و زاویه بین خیابانها از مرکز
 میدان ۶۰ درجه و عرض خیابانها سی متر است .
 اسامی شش خیابان مذکور بشرح زیر است :
 ۱- خیابان بوعلی که از میدان بطرف قبله (جنوب باختر)
 کشیده شده و طول آن قریب به ۲۵۰۰ متر است .
 ۲- خیابان اکباتان - مقابل خیابان بوعلی تا انتهای شمالی
 شهر کشیده شده و طول آن قریب به ۱۴۰۰ متر است .
 ۳- خیابان باباطاهر که طول آن نزدیک به ۱۰۰۰ متر است

از میدان مرکزی بطرف شمال باختر کشیده شده و بگورستان منتهی می شود .

۴- خیابان سیروس - مقابل خیابان باباطاهر بطرف جنوب خاور احداث شده و به جنوب تپه مصلی منتهی می شود طول آن در حدود ۱۰۰۰ متر است .

۵- خیابان داریوش - بطول ۱۰۰۰ متر از میدان مرکزی بطرف عباس آباد کشیده شده و بفلکه داریوش منتهی می شود راه شوشه کرمانشاه - سنندج و همچنین عباس آباد از فلکه داریوش منشعب می گردد .

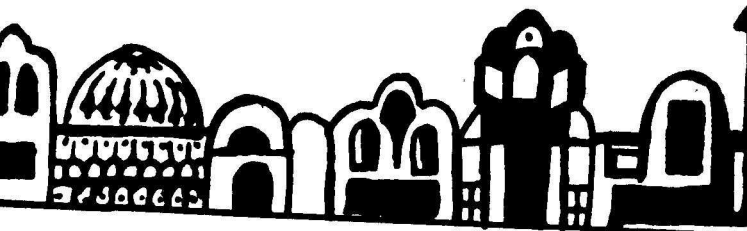
۶- خیابان شاهپور - مقابل خیابان داریوش بمیدان شاهپور منتهی و راه تهران و ملایر از آن منشعب می شود طول آن از میدان مرکزی تا میدان شاهپور ۱۲۰۰ متر است .

کوچه و بازار قدیمی شهر بخیا بانهای شش گانه منتهی و بهمان حال اولیه باقی است ولی خیابانها و کوچه هائیکه اخیراً در اطراف شهر احداث شده و میشود با اصول صحیحی بنامی گردد .

در این شهر يك دانشسرا - ۵ دبیرستان - ۲ بیمارستان ۲ درمانگاه - ۳ کارخانه کبریت سازی - يك کارخانه چرم سازی و در حدود پنج هزار باب مغازه و دکان - ۵ مهمانخانه - ۲۰ مسافر خانه و ۴۰ گاراژ وجود دارد .

زبان و مذهب: زبان مادری سکنه شهر فارسی است ولی چون زبان ساکنین قراء و دهستانها ترکی است لذا اکثر سکنه کم و بیش به این لهجه نیز آشنائی دارند. مذهب عموم سکنه شهر مسلمان شیعه اثنی عشری است .

اقلیت های مذهبی همدان عبارتند از کلیمی - مسیحی و تعداد آنها از ۳ هزار نفر تجاوز نمی کند .

تاریخچه شهر همدان

جلگه که از جانب جنوب و مغرب بکوهستان الوند منتهی می‌گردد مانند کلیه نقاط با استعداد و حاصلخیز ایران از ادوار قدیم مرکز سکونت مردمان و مهد تمدنهایی از اعصار باستان بوده است آثار ما قبل تاریخی که در حفاریهای نه‌اوند بدست آمده شامل ظروف و نقوش بسیار شیوایی است که از زیباترین و برجسته‌ترین نمونه‌های صنعتی حدود شش هزار سال قبل بشمار می‌رود.

کاوشهای مختصری که در تپه‌های بین همدان و قصبه اسدآباد انجام گرفته نمونه‌های دیگری از ظروف ادوار ما قبل تاریخ را در معرض مشاهده و بررسی دانشمندان باستان شناس قرار داده است.

آنچه که واقعاً در خور و شایسته توجه فراوانست اینست که همدان قدیمترین پایتخت شهریاران کشور کهن سال ایران بوده است و خاکهای محله سرقلعه همین شهر تاریخی اطلال قدیمترین کاخهای سلطنتی ایران را در بر گرفته‌اند. محتاج به توضیح نیست که وجود کاخهای شهریاران باستان در یک محل تا چه اندازه میتواند مؤید توسعه تمدن و استعداد طبیعی آن محل در ادوار باستانی باشد. آثار و اطلال نخستین و قدیمی‌ترین پایتخت و کاخ‌های عظیم و مجلل شهریاران این سرزمین که در دو هزار و هفتصد الی دو هزار و دو صد سال

پیش در دامنه الوند احداث گردید طی قرون متمادی، محله سرقلعه و قلعه شاه داراب شهر همدان را تشکیل داده اند که هنوز هم بهمان وضع باقی مانده است .

هردوت مورخ معروف یونانی بنای شهر همدان را به دیوگس نخستین شهریار ماد نسبت میدهد (از ۷۰۸ تا ۶۵۵ قبل از میلاد) و مینویسد: « این پادشاه پس از آنکه اکباتان را جهت پایتخت کشور خویش برگزید کاخی عجیب و مستحکم بصورت هفت قلعه که هر يك درون دیگری قرار گرفته بود ساخت و فرمان وی کنگره های هر يك از دیوارهای قصر مزبور را برنگی مخصوص درآورده بودند بدین قرار که دیوار اول را سفید و دیوار دوم را سیاه و دیوار سوم را ارغوانی و دیوار چهارمی را آبی و دیوار پنجمی را سرخ نارنجی و دو دیوار دیگر را یکی سیمین و دیگری را زرین نمودند و کاخ سر بلندی مخصوص پادشاه و خزانه سلطنتی در آخرین قلعه درونی برپا ساختند و سکنه شهر خارج از حصارها مسکن داشته اند و محیط آخرین دیوار قلعه تقریباً به بزرگی شهر آتن بوده است این قصر دارای ۳۰۰ تاهزار اتاق و هراتاق را ۷ در آهین بوده است . »

پلی بیوس مورخ معروف یونانی (۲۰۴ تا ۱۳۲ ق . م) همدان باستانی را بدین قرار وصف میکند .

« در دامان کوه ارتنس (بزبان یونانی مقصود کوه الوند است) شهر اکباتان باقلعه و ارك مستحکم و حیرت آوری قرار گرفته است قصرشاهی درون آخرین قلعه آن استوار گردیده و مساحت زمین زیر کاخ شاهی در حدود ۱۳۰۰ متر است وضع ساختمانی و آرایشهای عجیب و تزئیناتی که در این کاخ بکار رفته بنحوی است که توصیف آن مبالغه آمیز بنظر میرسد .

چوبهائی که در آن بمصرف رسیده پوشیده از زر و سیم

و درها و ستونها و رواقها با هزاران گونه کنده کاریها و نقش و نگارها آراسته شده‌اند. يك تیر عاری از زیورویك دیوار بی پیرایه در آن کاخ یافت نمی شود حتی کاشیهاییکه زینت بخش ازاره‌ها و دیوارهای درونی قصر شده‌اند با پوششی از آب نقره سیمین شده‌اند و همه چوبها از جنس سرو و کاج‌اند ...»

بر اثر احداث خیابان اکباتان و بریده شدن تپه قدیمی که محله قلعه شاه داراب بر فراز آنست دیوارهای خشتی کهن و شالوده‌های کاخهای شهریاران ایران باستان نمودار گردیده است .

جبهه شمالی تپه مزبور که همان قلعه شاه داراب قدیم باشد بهتر از قسمت‌های دیگر وضع قائم و مشخص خود را حفظ نموده‌است بطوریکه می‌توان گفت که دیوار قدیم محوطه کاخ داریوش پس از هزاران سال گزند باد و باران و آفتاب بهمان وضع اصلی استوار مانده و مانند قسمت‌های دیگر کاخ بکلی در زیر خاک مدفون نگشته است . بجرئت می‌توان گفت که تپه اکباتان یا محله سر قلعه و قلعه شاه داراب در شهر کنونی همدان نه تنها از نظر تاریخ ایران بلکه از نظر تمدن جهانی یکی از مهمترین نقاط دنیا بشمار میرود و باید امیدوار بود که روزی این محل را بکلی از فراز تپه تا پائین آن خاکبرداری کرده و دیوارهای خشتی و اطلال قدیمترین کاخهای سلطنتی این سرزمین کهن سال را ازدل خاک بیرون آورده و بنحو مناسب در جای خود مرمت و حفظ نمایند .

در کتیبه‌های کلات پال سراول شهریار آشوری که مربوط به یازده قرن پیش از میلاد میباشد نام همدان همدانا نوشته شده است بنا بر این گفته هر دوت مبنی بر بنای شهر مزبور توسط دیوگس که از روی مسموعات مورخ مزبور نگاشته شده است محقق نبوده چنین بنظر میرسد که این پادشاه بر آبادانی و توسعه آن افزوده و هفت قلعه

حیرت انگیز آن از آثار این پادشاه باشد .

غیر از دیوار شمالی قلعه باستانی اکباتان که بشرح فوق اکنون در جبهه شمالی محله قلعه شاه داراب نمایان می باشد اثر دیگری از ساختمانهای قصر هفت حصار مشهود نمیباشد و شاید همین امر و احیاناً عدم توجه بدیوار مزبور و کیفیت محله قلعه شاه داراب باعث شده است که عده ای از مورخین و خاور شناسان در مورد محل اصلی اکباتان تردید نمایند چنانکه هانری راولینسن اظهار عقیده نموده است که محل اکباتان را باید در تخت سلیمان (خاک افشار در حدود ۲۵ فرسنگی جنوب شرقی دریاچه رضائیه) جستجو نمود و برخی از مورخین ارمنی نیز معتقدند که همدانی را که هر دوت شرح میدهد همدان کنونی نیست و محل پایتخت قدیم کشور ماد را باید در حدود تخت سلیمان دانست ولی حفاری های مختلفی که در قرن اخیر در محله سر قلعه و قلعه شاه داراب انجام گرفته و همچنین احداث خیابان جدید اکباتان که از کرانه غربی تپه مزبور می گذرد و مهمتر از اینها کشف ته ستونهای سنگی که سالمترین آنها بنام اردشیر دوم (۴۰۴-۳۵۸ قبل از میلاد) است و اینک در موزه ایران باستان نگهداری میشود و همچنین کشف يك لوح طلا و يك لوح نقره بنام داریوش اول در سال ۱۳۰۷ که ضمن احداث دیوار دریکی از خانه های محله شاه داراب بدست آمد تردیدی نمیگذارد که کاخ شهریاران هخامنشی در محل تپه کنونی اکباتان بوده است .

چندتن از مورخین ایرانی معتقدند که شهر همدان در دوره بخت النصر ویران شده و موقعی که داریوش شهریار بزرگ هخامنشی باسلطنت و قدرت رسید آنرا از نو آباد کرده است. وضع آثار مکشوفه نیز بخوبی این مطلب را تأیید میکند - دمرکان رئیس هیئت علمی باستان شناسی فرانسوی نیز معتقد است که در تپه ها و برآمدگیهای

زمین همدان آثار هفت قلعه معروف آن شهر را می توان پیدا کرد .
در زمان اشکانیان که تیسفون مرکز کشور بود همدان نیز پایتخت
واقامتگاه تابستانی شهریاران اشکانی بشمار می آمد بعد از اشکانیان
ساسانیان نیز در آن شهر قصور تابستانی برای خود استوار نمودند که
اینک ویرانه ها و بقایای باروی قلعه عهد اشکانی بر فراز تپه مصلی و
همچنین مجسمه شیرسنگی در جنوب شرقی شهر همدان از آثار آن دوره
باقی و برقرار مانده است .

از سال ۲۳ هجری (سال ۶۴۴ میلادی) که همدان پس از جنگ
نهادند بدست نیروی عرب افتاد دوره اسلامی این شهر باستانی
آغاز می شود .

در این عهد همدان گاه مرکز آبادی و ثروت و زمانی دچار فقر
و چپاول بوده است چنانکه در سال ۳۱۹ هجری (۹۳۱ میلادی) در
موقع تسلط دیلمیان بآن سرزمین و در سال ۶۱۷ هجری (۱۲۲۰ میلادی)
در تهاجم سپاه مغول این شهر لطمه های فراوان دید .

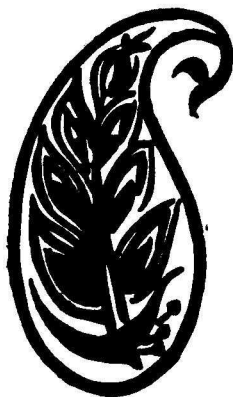
در نیمه دوم قرن دوازدهم میلادی شهریاران سلجوقی مرکز
خود را از بغداد به همدان منتقل ساختند و مدت پنجاه سال این شهر
قدیمی را مرکز حکومت خود قرار دادند .

در سال ۶۹۵ هجری بیدوخان مغول در آن شهر تاجگذاری نمود
و در راه ترمیم ویرانیهای شهر کوشش بسیار بخرج داد .

در زمان تاخت و تاز و تسلط تیمور بر ایران این شهر بدست نیروی
تیموری افتاد و باز برویرانی آنجا افزوده گشت .

در زمان صفویه شهر همدان بهمت شهریاران این سلسله مانند
سایر شهرهای ایران از نعمت آبادی بهره مند گردید و در اواخر قرن
هفدهم میلادی به هیئتهای مذهبی کاتولیک اجازه اقامت و استقرار در
شهر همدان داده شد .

پس از انقراض صفویه و بروز هرج و مرج در سال ۱۱۳۸ هجری
(۱۷۲۴ میلادی) شهر همدان بتصرف احمد پاشا که والی عثمانی در
بغداد بود درآمد ولی ۶ سال بعد بهمت نادرشاه افشار از نیروی
مهاجم ترکان عثمانی تخلیه شد ولی در پائیز سال ۱۱۴۴ هجری
(۱۷۳۱ میلادی) مجدداً ترکان عثمانی بایران حمله نموده و پس از غلبه
بر سپاهیان شاه طهماسب دوم باردیگر بر همدان تسلط یافتند و بالاخره
کمی بعد از جنگ اخیر در سال ۱۱۴۵ هجری (ژانویه ۱۷۳۲ میلادی)
بموجب پیمانی که میان ایران و عثمانی بامضاء رسید شهر همدان
بطور قطع بایران تعلق پیدا کرد .

بزرگان همدان

ابن سینا

حجة الحق شرف الملك شيخ الرئيس ابوعلی حسین بن عبدالله -
بن سینا از اهل بخارا و از مشاهیر فلاسفه و اطباء ایران و عالم اسلامی
و یکی از بزرگترین متفکران جهان بشمار میآید. پدر او عبدالله از
عمال دولت سامانی بوده و مدتی حکومت ناحیه خریشان (خورمیثن)
از نواحی بخارا را برعهده داشت و ابوعلی بسال ۳۷۰ در همانجا از
زنی بنام ستاره متولد شد و تحصیلات مقدماتی خود را در بخارا شروع
کرد و بعد از آموختن قرآن و حساب و علم فقه بتحصیل علم منطق
و ریاضی در خدمت ابو عبدالله ناتلی دانشمند مشهور قرن چهارم پرداخت
و بزودی بمرتبه‌ای رسید که خود بخواهش استاد در آن علوم مطالعه
میکرد و مشکلات را از استاد سوال مینمود و چون ابو عبدالله در همان
اوان از بخارا بخوارزم رفت وی بتعقیب مطالعات خود در منطق و ریاضیات
و طبیعیات و الهیات پرداخت و تمام کتب معتبری را که در این فنون
از ارسطو و جالینوس و بقراط و ارشمیدس و بطلمیوس و فرفورئوس
و غیره شهرت داشت خواند و تا حدود شانزده سالگی بانوغ خداداد
و پشت کار بی نظیر بر آن علوم مطلع گردید و مورد مراجعۀ دانشمندان

معاصر خود در بخارا شد. در هیجده سالگی بکتابخانه مشهور سامانیان نیز راه یافت و از کتب آن کتابخانه نیز استفاده کرد. در هیجده سالگی ابوعلی سینا از کسب کلیه علوم عقلی فارغ شده و سرآمد علمای تمدن اسلامی گردیده بود و از حدود بیست و یک سالگی شروع بتألیف کتب کرد و تا پایان عمر خود از این کار فارغ نبود.

ابوعلی بعد از سال ۳۹۲ از بخارا بخوارزم رفت و مدتی در آنجا اقامت گزید و سپس در حدود سال ۴۰۳ از راه خراسان بگرگان شتافت و در سال ۴۰۵ از گرگان بهری رفت و در اوایل سال ۴۰۶ از ری به قزوین و همدان انتقال یافت و در همدان از ۴۰۶ تا سال ۴۱۱ دوبار بوزارت شمسالدوله دیلمی منصوب گردید لیکن در دوره سلطنت پسر شمسالدوله یعنی سماءالدوله وزارت او را پذیرفت و بهمین سبب و نیز بجهت اتهام به مکاتبه با علاءالدوله کاکویه مدتی در قلعه فردجان محبوس بوده و چون از حبس آزاد شد مدت زیادی در همدان توقف نکرد و در حدود سال ۴۱۴ باصفهان رفت و از آن سال تا پایان حیات خود در خدمت علاءالدوله محمد بن دشمنزار کاکویه دیلمی بسر برد. و در غالب سفرهای جنگی و غیر جنگی با وی همراه بود تا سرانجام در یکی از سفرهای علاءالدوله بهمدان بسال ۴۲۸ بیمار و زمینگیر شد و در همان شهر فوت کرد و همانجا نیز مدفون گردید.

ابوعلی مردی قوی بنیه و نیرومند و زیباروی و بخشنده و کریم الطبع و فعال و پرکار بود. نسبت بکسانی که از حیث علمی بدانان اعتقاد داشت با ادب رفتار میکرد و با شاگردان خود رأفت و مهربانی بسیار داشت فعالیت او در تعلم و تعلیم بی سابقه و کم نظیر بود چنانکه غالب شبها را در تحصیل علم یا تألیف کتب تا بامداد بیدار می ماند و در سفر و حضر با کثرت کارهای دیوانی و تعهد وزارت از کار مطالعه

و تألیف و تعلیم فراغت نداشت و حتی چند کتاب خود را در ایام حبس نوشت .

تألیفات ابوعلی در زمینه های مختلف حکمت بطور اعم و طبیعیات و طب و علم النفس و منطق و الهیات و تفسیر بعضی سوره قرآن کریم و روش فلسفی و ریاضیات و مسائل عرفانی و عروض و کیمیا و غیره بوده است و مجموع آثار موجود او بفارسی و عربی به ۲۵۰ کتاب بزرگ و کوچک و رساله بالغ میشود .

از کتب معتبر او بفارسی دانشنامه علائی یا حکمت علائی در منطق و طبیعیات و الهیات و رساله نبضیه و رساله معراجیه و رساله جوریه (در طب) است و علاوه بر این چندین رساله دیگر هم بفارسی باونسبت داده اند. از کتب معتبر او بزبان عربی کتاب الشفا و کتاب النجات و کتاب الاشارات و التنبیها و کتاب حکمة العروضیه و حکمة المشرقین و کتاب الانصاف و کتاب المباحثات و رساله المعاد و کتاب احوال النفس و رساله حی بن یقظان و رساله الطیر و چندین منظومه در منطق و حساب و کتاب القانون فی الطب و رفع المضار الکلیة عن الابدان الانسانیة و الفصول الطبیبات و القوی الطبیعیة و منافع الاعضاء و جز آنهاست .

اهمیت و شهرت کتب ابوعلی باعث شد که اندکی بعد از فوت وی شرح و تفسیر و تلخیص کتب او بوسیله علمای بزرگ اسلامی شروع شود چنانکه شماره کردن آنها را مبحث مفصلی لازم است .

شهرت ابوعلی در حکمت از آن جهت است که او از تمام فعالیت های حکمای یونان و اسکندریه و مترجمین و علمای اسلامی تا اواخر قرن چهارم هجری استفاده کرده و منطق و الهیات و طبیعیات و ریاضیات را بنا بر روش حکمای مشائی بدرستی فهمیده و بازبان فصیح و روشن و در کتب مختلف الحجم تحریر کرده و توضیح

داده و در حقیقت ارسطو و پیروان او را بی‌بهرترین وجه بمسلمین شناسانده و صعوبتی را که برای محصلین این فنون درکار بوده از میان برداشته و همین کار را نیز عیناً درطب کرده است چنانکه کتاب القانون او کاملترین و بهترین کتاب درطب اسلامی محسوب گردیده است . اینست که کتب بزرگ ابوعلی از اواسط قرن پنجم بعد همواره بعنوان کتب درسی مورد مطالعه علمای اسلامی محسوب شده و شرح و تفسیر گردیده است .

ابوعلی سینا در شعر فارسی و عربی نیز دست داشته و از او اشعاری باین دو زبان باقی مانده است . از اشعار مشهور اوست :

از قعر گل سیاه تا اوج زحل کردم همه مشکلات گیتی را حل
بیرون جستم ز قید هر مکر و حیل هر بند گشاده شد مگر بند اجل

کفر چومنی گزاف و آسان نبود محکمتر از ایمان من ایمان نبود
در دهر چومن یکی و آنهم کافر پس در همه دهر یک مسلمان نبود

برخی دیگر از بزرگان و معروفین محل - این شهر
مولد اشخاص بزرگی مانند ابن فقیه همدانی (جغرافی دان دوره سامانی) - بدیع الزمان - (فاضل و ادیب عهد غزنوی) - باباطاهر عریان - سید جمال الدین اسدآبادی - میرزاده عشقی و عده ای دیگر می باشد .

آثار تاریخی شهر همدان

لازم بتوضیح نیست که کهن‌ترین و مهم‌ترین اثر تاریخی همدان تپه اکباتانست که شرح آن در فوق داده شد و در اینجا بذکر سایر آثار و ابنیه تاریخی همدان میپردازیم .

گنجنامه

بین آثار مورد ذکر قدیمتر از همه دو کتیبه هخامنشی است که بنام گنجنامه خوانده میشود .

کتیبه های مزبور بر روی دو لوحه در کوهستان الوند در انتهای دره عباس آباد که همدان را از معبر قدیمی به تویسرکان و غیره متصل میسازد نقر گردیده است .

یکی از دو لوح بنام داریوش کبیر و دیگری بنام فرزند وی خشایارشا میباشد مضمون هر دو کتیبه مانند کتیبه های متعدد این دو شهر یار در تخت جمشید شامل درود باهورامزدا و ذکر نسب و جملاتی میباشد که طی آنها از آهورامزدا درخواست صیانت خود و خانواده خود را نموده و بالاخره بکارهای زیاد و نیکوئی که کرده اند اشاره شده است .

در کنار دو لوح سوراخهایی بر سنگ دیده میشود که میرساند

روی این الواح درهای فلزی که باز و بسته میشده نصب بوده است.

مجسمه شیر سنگی

از جمله آثار تاریخی همدان شیر سنگی عظیمی است که در محل بسنگ شیر معروف میباشد. چند تن از خاورشناسان آنرا از آثار دوره هخامنشی و بعضی از دوره ماد وعده هم آنرا از آثار عهد اشکانی تشخیص داده اند اما آنچه که بطور تحقیق معلوم گردیده است اینست که این شیر در زمان اشکانیان در کنار یکی از دروازه های شهر قرار داشته است و بهمین جهت بعدها آن دروازه را دروازه باب الاسد خوانده اند. در سال ۳۱۹ هجری که دیلمیان بر آن سرزمین دست یافتند آن دروازه را ویران و شیر رانیز سرنگون ساختند. وضع حجاری مجسمه مورد بحث با اینکه محو شده است میرساند که از آثار اشکانیان میباشد. بویژه اینکه نزدیک تپه مصلی، یعنی همان مکانیکه باروی قلعه دوران اشکانیان برپا مانده است نیز قرار دارد. این مجسمه باستانی تاچندی قبل در همان محل یعنی در حدود هزار قدمی شمال غربی شهر افتاده بود ولی اخیراً طبق نظر اداره کل باستان شناسی محل، مجسمه باستانی مذکور را که نشانی از گذشته شهر تاریخی همدان است بر روی سکوئی برپا داشته اند.

جمعی از مردم ساده محل به پیروی از عقاید پیشینیان خود این شیر سنگی را طلسم و وسیله ای برای کسب اطلاع و پیش بینی از برآورده شدن آرزوها میدانند و احیاناً آنرا طلسمی جهت دفع سرما و قحطی و باطل کننده جادوها بشمار میآورند.

بقعه استرومردخای

بقعه استرو مرد خای ساختمان سنگی و آجری ساده و

بی‌پیرایه‌ایست که در مرکز شهر همدان کنونی قرار دارد و به‌سبک بناهای اسلامی ساخته شده است .

گنبد این بقعه نیز آجری و ساده می‌باشد . وضع بنا حاکی از آنست که ساختمان فعلی آن در قرن هفتم هجری بر روی ابنیه و قبور قدیمی تری بنا شده است .

کتیبهٔ عبری که بر روی دیوار داخلی بقعه گچ بری شده آنرا در میان ابنیه کهن ایران بصورت يك اثر تاریخی منحصر بفرد درآورده است .

بنا بر روایات مشهور این محل آرامگاه استر ملکه شوش بانوی شاهنشاه ایران خشایارشا و مردخای عموی ملکه می‌باشد و البته در صورت صدق این مطلب حاجت بتوضیح نخواهد بود که بنای نامبرده را میتوان از مهمترین آثار باستانی ایران بشمار آورد . ولی همین شهرت برای چند محل دیگر نیز وجود دارد که در میان آنها بقعه معروف پیر بکران را در سی کیلومتری جنوب اصفهان که از بناهای ابتدای قرن هشتم هجری و ماقبل آن است میتوان نام برد در مورد بقعهٔ استرو مردخای همدان بطور کلی میتوان احتمال داد که نخستین بنای آن در حدود ۱۱ قرن پیش بدست کلیمیان و پیادگار این دو تن ساخته شده و بعد از چندی بحکم تغییر و تبدیل ، روایات بنای یادگاری بنام مدفن استرو مردخای معروف شده است .

در سرداب بقعه دو قبر وجود دارد و در داخل بقعه بالای دو قبر مزبور دو صندوق مثبت کاری نیز قرار داده شده است که یکی از آنها قدیمی می‌باشد .

در هر صورت چون بقعه استرو مردخای بیشتر از سایر محل‌های منسوب به مدفن استردارای دلائل و قرائن مقرون بصحت است مناسب است که از نظر تاریخی در شمار آثار مهم تاریخی ایران

بشمار رود مضافاً اینکه بقعه مذکور همواره برای ملت یهود دارای اهمیت بسزائی بوده و می باشد .

گنبد علویان

یکی از مهمترین و معتبرترین بناهای تاریخی فعلی شهر همدان بنای چهارضلعی از آثار اواخر دوران سلجوقی است که گنبد علویان خوانده میشود .

این بنا از لحاظ منظر بیرون شباهت زیادی به بنای معروف و شیوای گنبد سرخ مراغه دارد که در تاریخ ۵۴۲ هجری ساخته شده است با این تفاوت که ابعاد و تناسب آن بزرگتر بوده و با آجر های معمولی همدان که سفید و روشن میباشد بنا گردیده است .

داخل گنبد علویان شبیه بنای تاریخی و معروف گنبد حیدریه قزوین است و مانند آن دارای گچ بریهای زیبا و فراوان و کتیبه های قرآنی متعدد میباشد که تماماً بخط ثلث برجسته گچ بری شده و حاشیه های مختلف و بدنه ها و طاقنماهای درونی آنرا تزیین میسازد و از لحاظ ابعاد داخلی هم بنای گنبد علویان با گنبد حیدریه تقریباً برابر بوده طول و عرض محوطه داخلی آنها هر کدام در حدود هشت متر در هشت متر میباشد .

بنا بر این گنبد علویان همدان چه از لحاظ نمای خارجی و چه از نظر وضع داخلی با ابنیه نیمه اول قرن ششم هجری تطبیق مینماید و قاعدتاً به نیمه دوم قرن ششم هجری مربوط میشود. بقایای کتیبه آجری زیبایی که بخط کوفی برجسته بوده و مشتمل بر چند آیه اول سوره دهر است و در بالای دیوار خارج بنا بچشم میخورد بنوبه خود از کتیبه های مشخص عهد سلجوقی میباشد و احداث بنای گنبد علویانرا در قرن ششم هجری بیش از پیش تأیید مینماید .

در زیر گنبد سردابی است که در وسط آن مقبره قرار دارد

و با کاشی های خشت فیروزه‌ای رنگ جدید پوشیده شده است .
 آقای علی اصغر حکمت دربارهٔ صاحب این قبر و خاندان علویان
 همدان تحقیقات دامنه‌داری فرموده اند که اطلاعات زیر برای مزید
 استفاده خوانندگان از همان تحقیقات اقتباس و نقل میگردد :

«قبر موجود در سرداب گنبد علویان متعلق بدو نفر از
 احفاد خاندان علویان است که تاریخ وفات و هویتشان هنوز معلوم
 نیست. انتساب این قبر به میر سیدعلی همدانی ملقب به «امیر کبیر» که در
 تاریخ تصوف ایران و ادبیات زبان فارسی مقامی عالی دارد صحیح نیست.
 میر سیدعلی همدانی از افراد برگزیده خاندان علویان بوده
 به ۱۶ فاصله بحضرت امام زین العابدین علیه السلام میرسیده است
 در ۷۱۴ هجری در همدان متولد گشته پس از سیر و سیاحت در غالب
 ممالک اسلامی که مدت بیست و یکسال بطول انجامیده است ضمن
 مسافرت از کشمیر به ترکستان در بین راه در محلی موسوم به پاخلی
 (در خاک هزاره واقع در شمال غربی سرحد پاکستان فعلی) فوت
 نموده جسد او را به ختلان واقع در تاجیکستان کنونی نقل نموده اند
 و در آنجا گنبدی بر مدفن او ساخته اند که امروز برقرار است
 خانقاهی هم بنام او در سرینگر کشمیر برپا میباشد که دو بیت ذیل
 در کتیبه محراب آن خوانده میشود و اشاره بسال وفات او می نماید:

حضرت شاه همدان کریم آیهٔ رحمت ز کلام قدیم
 گفت دم آخر و تاریخ شد بسم الله الرحمن الرحیم

بدین حساب وفات او در سال ۷۵۶ هجری در سن ۵۲
 سالگی اتفاق افتاده است .

برج قربان

بنای قدیمی دیگری که در شهر همدان وجود دارد برج دوازده

ضلعی آجری، بنام برج قربان است که زیارتگاه مردم بوده مخصوصاً از نواحی کردنشین ایران بیشتر زیارت آن می آیند .
سنگ قبر داخل بقعه متعلق به دوره صفوی و بنای برج ،
با گنبد دوازده ترك هر می شکل آن از بناهای قرن هشتم و ماقبل
آنست .

برج مذکور با آجر ساده بنا شده و فاقد کتیبه و گچ بری و
تزیینات دیگر میباشد - عرض هر ضلع آن از خارج بنا کمی بیش از
دو متر و از طرف داخل مختصری بیش از يك متر است .
هر ضلع بنا از طرف خارج بصورت طاقنمای متناسبی با عمق
نزدیک به ۱۵ سانتیمتر درآمده است که بوسیله يك گوشوار از سطح
خارجی جرز های ۱۲ گوشه بنا عقب نشسته است. هر ضلع برج از
طرف داخل نیز دارای طاقنمایی بعمق ۲۰ سانتیمتر میباشد برج
قربان بطور کلی بنای ساده و بدون پیرایه های نظیر مقابر دیگر مردم
عارف مسلک قرن هفتم و هشتم هجری ببعد میباشد که پس از حمله
مغول بیشتر مرسوم گردید .

آرامگاه بابا ظاهر عریان

آرامگاه بابا ظاهر عریان قبل از زمان اعلیحضرت شاهنشاه
فقید برج متروک و نیمه ویرانی بود که بر فراز تپه ای که بنای کنونی
آن دیده میشود قرار داشت . بنای جدید آن در زمان شاهنشاه فقید
از طرف شهرداری همدان ساخته شده است ضمن پی برداری برای
بنای جدید لوحه کاشی کوچک فیروزه ای رنگی که از آثار قرن هفتم
هجری بود و روی آن چند آیه از قرآن بخط کوفی برجسته نوشته
شده بود کشف گردید . کاشی مزبور نظیر یکی دو کاشی دیگر است
که در بعضی از مرقد های عرفا و بزرگان شیعه در زمانیکه هنوز

مذهب رسمی و علنی ایران تشیع نبود بدست آمده است و مخصوصاً لوح‌های نظیر لوح‌های که در مقبره باباطاهر پیدا شد بهمان اندازه و همان سبک و با همان خطوط در بقعه امامزاده یحیی تهران بدست آمد و سال تاریخ آن ۶۲۸ تشخیص داده شد.

لوح‌کاشی مکشوف درمزار باباطاهر اینک در موزه ایران باستان نگهداری میشود.

بقعه خضر

بقعه خضر در سه کیلومتری مشرق همدان و در مجاورت آبادی ای بهمین نام بر بالای تپه کوچکی قرار دارد. قسمت اصلی این بنا اطاقی است مربع شکل که طول هر ضلع آن ۴ متر و نیم میباشد در شمال آن اطاق دیگری وجود داشته که امروز فقط قسمتهائی از تزئینات دیوار جنوبی آن باقی مانده است.

اطاق مربعی که فعلاً وجود دارد دارای سقف گنبدی متناسبی است که در داخل آن کتیبه‌های متعدد بخط کوفی ثلث با کج بری بسیار شیوا، بچشم میخورد بجز کتیبه‌های محراب بقعه عموم کتیبه‌های دیگر حاشیه‌های چهارطرف دیوار مشتمل بر اشعار فارسی میباشد. بر روی حاشیه افقی که از محراب شروع گشته و پس از گردش بدور چهار ضلع داخلی بقعه بمحراب ختم میگردد ابیاتی از فردوسی بخط کوفی معروف بترکانی کج بری شده است و اینموضوع یعنی نوشتن اشعار فارسی بخط کوفی از قرن هفتم یا هشتم هجری تاکنون در هیچ بنای قدیمی دیده نشده و منحصر به بقعه خضر میباشد.

تپه مصلی

در قسمت شرقی شهر همدان و جنوب تپه هکمتانه، تپه بزرگی بطول تقریبی ۶۰۰ متر (شمالی-جنوبی) و عرض تقریبی ۴۰۰

متر (شرقی - غربی) دیده میشود که تپه مصلی نام دارد گوشه شمال غربی آن نزدیک میدان مرکزی شهر بوده و خیابان دور شهر از کنار شرقی آن می گذرد .

تپه مصلی يك تپه طبیعی است و تصور نمیرود که آثار تاریخی در برداشته باشد برخلاف تپه همگتانه که اسرار و آثار زیادی در دل خود نهفته دارد. تنها اثر تاریخی تپه مصلی بقایای برج و باروی عهد اشکانی است که بر فراز آن قرار دارد و با گذشت بیش از دوهزار سال برجها و باروی آن بخوبی مشهود و معلوم است .

دو خیابان از شش خیابان اصلی شهر همدان که از دو طرف تپه مصلی میگذرند عبارتند از خیابان شورین که از جنوب تپه همگتانه و شمال تپه مصلی میگذرد و خیابان سنگ شیر که از نزدیک کرانه جنوبی تپه مصلی عبور میکند .

مسجد جامع همدان

در میان آثاری که نزدیک میدان مرکزی شهر همدان جلب توجه میکند يك گنبد آجری با دو مناره یا گلدسته ساده جلو آنست که در مجاورت بازارهای مختلف شهر قرار دارد این گنبد و گلدستهها متعلق به شبستان بزرگ و ایوان اصلی مسجد جامع همدان میباشد که در اصلی آن بسمت مغرب، یعنی روی بازار و در دیگر آن به کوچهای واقع در ابتدای خیابان اکباتان باز میشود .

در میان مساجد متعدد شهر همدان که مهمترین آنها عبارتند از مسجد کولانج - مسجد شریف الملك - مسجد نظربيك - مسجد گازران - مسجد میر جلیل (در مجاورت گنبد علویان) - مسجد ملا جلیل - مسجد سید ابوالقاسم - مسجد حاج آقا محمد - مسجد حمام قلعه - مسجد آقا ملا علی - مسجد کبا بیان - مسجد آقا جانی بيك مسجد جامع يك اثر تاریخی شایان توجهی بشمار میآید . بطور

کلی بنا باقتضاء آب و هوا و بمنظور تسهیل در امر گرم کردن فضای داخلی، شبستانهای مساجد همدان فاقد گنبد های عظیم میباشند و عموم مساجد این شهر دارای شبستانهایی هستند که پایه ها و ستونهای آجری داشته و با چشمه طاقهای معمولی پوشیده میشوند تنها مسجدی که دارای شبستان عظیم با سقف گنبدی بزرگ و مرتفع میباشد مسجد جامع است . این مسجد که دارای صحن و شبستان بسیار وسیع با گنبد يك پوش آجری عظیم و ایوانی بلند باد و مناره کوتاه میباشد مسجدی بسیار بارونق و آباد بوده و به پیروی از وضع عمومی ساختمانهای همدان فاقد تزئینات شایان توجه داخلی است .

در حاشیه زیر گنبد کتیبه ای با خشت کاشی زرد رنگ نصب شده است که بر روی آن سوره جمعه (سوره ۶۲ قرآن مجید و آیه ۱۸ از سوره توبه) و نخستین آیه کرسی بخط ثلث سیاه نوشته شده است . لیکن برخلاف معمول سایر کتیبه ها که در پایان آن سال تاریخی ذکر میگردد در اینجا سال تاریخ بنظر نمیرسد .

تنها سال تاریخی که در بنای مزبور مشهود است رقم ۱۲۵۳ میباشد که در وسط قطار بندی آجر و کاشی ساده ایوان بزرگ جلو گنبد ذکر شده است این رقم که پس از نامهای الله و محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین با کاشی فیروزه رنگ نوشته شده است سال ساختمان مسجد میباشد و وضع طاق و گلدسته و ساختمان داخل گنبد میرساند که تمام بنا در همان موقع با تمام رسیده است .

يك شبستان وسیع با ستونهای سنگی کوتاه در سمت شمالی صحن مسجد و چند شبستان دیگر نیز با ستونهای آجری در اضلاع شرقی و غربی صحن مزبور بنا گردیده اند .

کف ایوان بزرگ و همچنین کف حیاط با سنگ های گندمی رنگ چهار گوش مفروش بوده و سردر غربی مسجد که روبه بازار باز

میشود با مقرنس کاری گچی برنگ آبی زینت شده است .
یکی دیگر از مواردشایان توجه در مسجد جامع همدان سنگاب
پایه دار و بزرگ سنگی يك پارچه است که ارتفاع و قطر دهانه آن يك
متر و ضخامت لبه آن ۱۳ سانتیمتر میباشد این سنگاب بزرگ در
گوشه دهلیز ورودی و مجاور سردر غربی قرار دارد بر روی آن قسمت
از سنگاب که متصل و نصب بدیوار است اشعاری بخط نستعلیق نگاشته
شده است .

امامزاده اظهر

در محوطه شمال شرقی در جزین که گورستان آبادی مزبور
نیز در همان محل قرار دارد برج تاریخی جالب توجهی با گنبد مخروطی
شکل بلند خود توجه بینندگان و راهگذران را بخود جلب مینماید .
بنای تاریخی مزبور که بنام امامزاده اظهر خوانده میشود
از خارج بصورت برجی است که ۱۹ ترك مضرس دارد و نوك يك
ترك تا نوك ديگر ۲۲/۲ متر و عمق وسط دو ضلع مورب هر ترك
در حدود ۸۶ سانتیمتر میباشد .

ارتفاع کلیه بنا در حدود ۲۰ متر است که قریب به هشت
متر آن ارتفاع برج و ۱۲ متر بقیه نیز ارتفاع گردنی و قسمت
مخروطی نوك تیز گنبد میباشد . پوششهای خارجی گنبد با آجرهای
خفته و راسته ساده بوده و نمودار ذوق فطری توأم با سادگی و
بی پیرایگی سازنده آن است . این بنا بعلمت داشتن ۱۹ ترك در پایین
و گنبد مرتفع و بلند در نوع خود یکی از آثار تاریخی منحصر بفرد
عهد مغول بشمار میرود .

مدخل بنا از جانب مشرق است که بوسیله دهلیز مستطیلی
شکل کوچکی بطول و عرض تقریبی سه متر و نیم در دو متر و نیم بدر

قدیمی و آستانه اصلی برج منتهی میگردد .

داخل برج بصورت دایره و قطر آن $7/12$ متر میباشد و سقف ضربی کروی شکل آن که پوشش زیرین بنا نیز محسوب میگردد بسیار شیوا و متناسب است .

صندوق امامزاده اظهر در سمت جنوب حرم قرار دارد که اصل آن در سال ۱۰۵۶ هجری زمان سلطنت شاه عباس دوم صفوی و همزمان با کاخ تاریخی چهل ستون اصفهان ساخته شده است .
قسمت پایین این صندوق مانند بسیاری از صندوقهای ساخت عصر صفویه بصورت سکوی چوبی بوده و قسمت بالای آن وضع صندوقهای دیگر را دارد .

در حاشیه باریک بالا و پایین بدنه اصلی صندوق بخط ثلث برجسته قسمتی از سوره ۴۸ قرآن مبارک که فتح و در حاشیه پایین یعنی ضلع شرقی صندوق تاریخ و نام سازنده ذکر گشته است .
در وسط هر یک از دو ضلع طولی صندوق لوحه مستطیل شکلی بطور قائم قرار دارد که بر روی آنها سوره هائی از قرآن بخط نسخ نقر گشته و پس از آن کتیبه ذیل را نقر نموده اند :

« پس از مسروق شدن کتیبه این صندوق مبارک که یادگار از زمان سلطنت شاه عباس ثانی صفوی بود این بنده حقیر مشهدی حسین ابن مرحوم کربلائی علی اکبر و استاد علی شیر نظام آبادی این دو صفحه لوح را در شهر رمضان المبارک سنه ۱۳۴۸ قمری پیادگار نوشت سنه ۱۳۴۸ » .

نسب امامزاده اظهر در زیارتنامه آن ، اظهر ابن علی علیه السلام ذکر شده است این بقعه علاوه بر امتیازی که از لحاظ طرز ساختمان و جنبه تاریخی دارد زیارتگاه بسیار معتبر و مهم مردم آن سامان نیز بشمار میرود .

این بنا نیز مانند کلیه بقاع تاریخی دوره مغول سرداب دارد که مرقد اصلی در کف آن واقع شده است .

امامزاده هود

در سه کیلومتری مغرب امامزاده اظهر برج تاریخی دیگری بنام امامزاده هود دیده میشود که بخاطر نام دهکده مجاور آن یعنی ینگی قلعه بنام امامزاده ینگی قلعه نیز شهرت دارد .

این بنای تاریخی عبارت از يك برج ۱۲ ضلعی بسیار خوش تناسب و موزونی است که از نمونه‌های شیوای ابنیه قرن هشتم هجری و دوره مغول بشمار میرود لیکن بر اثر سوانح ایام دچار ویرانی‌هایی شده است و اکنون فقط آثار ناچیزی از تزئینات اصلی یعنی کاشیکاریهای معرق و خطوط کوفی کاشی فیروزه‌ای و غیره بچشم میخورد .

اندازه خارجی هر يك از دوازده ترك از وسط هر جز تا وسط جز دیگر ۲/۳۶ متر و دهانه طاقنمای وسط هر ترك ۱/۶۰ متر است - اندازه داخلی هر ترك از يك نبش تا نبش دیگر ۱/۶۸ متر و عرض دهانه وسط هر ترك داخلی بالغ بر ۸۶ سانتیمتر میشود .

امامزاده هادی ابن علی (ع)

در قسمت شمال غربی شهر همدان و نزدیک بقعه باباطاهر بقعه‌ای با گنبد آجری ۱۶ ترك دیده میشود که بقعه یا امامزاده هادی ابن علی (ع) خوانده میشود .

حرم این بقعه تقریباً مربع بوده و طول و عرض آن بین ۵ متر و ۵/۵ متر میباشد و بر بالای چهار گوشه دیوار حرم چهار طاق اریب احداث شده است که بدین ترتیب قسمت چهار ضلعی بقعه را به بدنه هشت گوش مبدل میسازد - بالاتر از هشت گوش یعنی پیش از آنکه بدنه مدور طاق شروع شود نمای ۱۶ طاق کوچک پدیدار می‌باشد و

گنبد ۱۶ ترك منحنی آن بالای طاق زیرین و بر فراز آن استوار گشته است و درون بنا نیز طرز معماری شیوا و استادانه را نشان میدهد. وضع طاق بندی داخل امامزاده هادی ابن علی با بقعه پیرواق در تاجکستان که از آثار مسلم عهد سلجوقی است شباهت فراوان دارد در وسط حرم ضریح چوبی سبز رنگ بطول $۳/۴۲$ متر و عرض $۲/۲۲$ متر و ارتفاع قریب ۲ متر نصب شده و در میان آن مرقدکاشی فیروزه ساده بطول $۲/۶۰$ متر و عرض $۱/۵$ متر وجود دارد و روی هم رفته وضع خارج بنا در نهایت سادگی و داخل آن نیز در عین سادگی و فقدان تزئینات معماری بسیار متناسب و موزون است.

امامزاده اهل ابن علی (ع)

بقعه اهل ابن علی (ع) در دامنه شمال غربی تپه مصلی واقع است. این بقعه که دارای محوطه وسیعی است از آثار دوران شاه طهماسب اول صفوی بنظر میرسد. مدخل بقعه از جانب شمال بوده و از طریق رواق بداخل حرم وسیع و هشت گوش منتهی میگردد. قسمت وسط حرم نزدیک به هشت متر طول و همین اندازه عرض دارد و در هشت ضلع آن طاقنماهایی که در چنین ساختمانهایی متداول است تعبیه شده است. داخل حرم از آجر ساده و بدون هیچگونه تزیین بنا شده است و وضع طاقها و پوشش ضربی آن بخوبی میرساند که از بناهای دوره صفویه میباشد. ضریح چوبی آن نیز با خانه بندی مربع ساده بطول دو متر و نیم و عرض یک متر و نیم و ارتفاع کمتر از یک متر و نیم به سبک ضریحهای زمان شاه طهماسب اول در وسط حرم قرار دارد. در زیر بنا مانند تمام بقاع قدیمی سردابی وجود دارد که قبر اصلی در کف آن تعبیه شده است. صاحب مرقد در زیارتنامه امامزاده اهل ابن علی ابن الحسین (ع) ذکر شده است.

شاهزاده حسین (ع)

محل این بقعه در ابتدای خیابان شورین یا خیابان شاهپور و نزدیک میدان مرکزی شهر است .

بقعه مزبور دارای حیاط دلبازی است که درخت توت بسیار کهن سالی در کنار آن جلب نظر مینماید - مدخل بقعه در طرف مشرق حیاط قرار دارد و بر دیوارهای ایوان آن چند بیت از اشعار محتشم بخت نستعلیق نگاشته شده است و در پشت ایوان رواق وسیعی قرار دارد که مشتمل بر چهار شاه نشین میباشد که شاه نشین غربی مدخل رواق و شاه نشین شرقی مدخل حرم بشمار می آیند - بر دیوارهای رواق سوره هائی از قرآن مجید بخط نستعلیق برجسته گچبری و برنگهای تیره نقاشی شده است .

حرم بقعه بسیار وسیع و بصورت هشت ضلعی منظم و بسیار متناسب و شیوا ساخته شده و طول هر یک از اضلاع هشتگانه آن $3/30$ متر است که هر ضلع آن طاقنمائی به عمق نزدیک به $1/5$ متر دارد و بصورت شاه نشین میباشد .

ساختمان این بقعه و ضریح بزرگ چوبی مشبك آن که در وسط حرم جای دارد با احتمال بسیار قوی از آثار عهد صفویه و با احتمال ضعیف از آثار شیوای زمان فتحعلیشاه تشخیص میگردد و بقرار اظهار برخی از مطلعین بقعه بنای امامزاده در سال ۴۲۳ هجری ساخته شده و سه بار منهدم گردیده است. در حال بنای حرم آن از آثار ممتاز معماری در شهر همدان بشمار میرود و گنبد آجری زیبایی نیز بر بالای آن استوار است .

امامزاده یحیی (ع)

بقعه امامزاده یحیی که در جانب شرقی میدان پهلوی همدان

قرار دارد در وسط محوطه وسیعی بنا گردیده است و هر يك از دیوارهای چهار جانب آن در وسط دارای دری است که بکوچه های مجاور باز میشود ولی مدخل اصلی آن رو به مغرب بوده و در بزرگ و رودی به محوطه نیز روبروی آن تعبیه شده است. مدخل اصلی مشتمل بر ایوان آئینه کاری زیبایی است که بردیوارهای آن چند بیت از اشعار محتشم نگاشته شده و سال تاریخ ۱۳۰۶ (قمری) نیز در زیر یکی از آئینه های آن ذکر گشته است.

حرم مربع بزرگی در وسط بنا قرار دارد و چهار ضلع حرم با دهانه های عریض برواقی که چهار جانب حرم را احاطه نموده است مربوط میگردد. جبهه خارجی بنا را طاق نماها و اطاقهایی که در عهد قاجاریه در پشت رواق ساخته شده و بآن اضافه گشته است تشکیل می دهد.

طول داخلی هر يك از چهار ضلع حرم تقریباً ۶ متر است. در داخل ضریح چوبی سبزرنگی بطول $۲/۶۰$ و عرض $۱/۸۲$ و ارتفاع $۱/۸۰$ متر که بر روی پایه مرمری قرار دارد صندوق عتیق بقعه دیده میشود.

طول و عرض و ارتفاع این صندوق که از آثار تاریخی قابل توجه بشمار میرود، به ترتیب عبارتند از $۱/۷۴$ و $۱/۰۴$ متر و طرف جنوب غربی و بدنه قرینه آن یعنی طرف شمال شرقی از آلت و لقط درشت مثبت کاری عالی قرن هشتم یا نهم هجری ترکیب یافته است. چون قسمتهائی از صندوق که معمولاً حاوی تاریخ است از میان رفته است نمیتوان تاریخ قطعی ساختمان آنرا تعیین کرد لیکن قسمت های باقیمانده این صندوق بخوبی میرساند که از آثار شیوا و برجسته مثبت کاری عهد ایلخانیای یا تیمورن است.

بدیهی است وجود همین صندوق دلیل قطعی قدمت بقعه امامزاده

یحیی (ع) است - حرم و هیئت داخلی بناهم میرساند که ساختمان حرم از آثار قرن هشتم تا دهم هجری بوده و رواق آنرا در دوره صفویه بر اطراف آن افزوده اند .

نسب امامزاده یحیی (ع) در زیارتنامه اولاد بلافضل حضرت علی (ع) معرفی شده است .

خاتونیه

این زیارتگاه در محله درودآباد در سمت جنوب غربی آرامگاه بوعلی سینا واقع است .

پس از ورود به محوطه این زیارتگاه محوطه سرپوشیده و وسیعی که با چوب و تیر پوشیده شده و مستطیلی شکل است مشاهده میگردد که در کنار صحن قرار دارد. دیوارهای بقعه ساده و بدون هر گونه پیرایه‌های ساختمانی است .

در میان این بقعه مستطیل شکل ضریح چوبی و نسبتاً کوچک و ساده‌ای نصب گشته و مرقد ساده گچی نیز در وسط ضریح مذکور قرار دارد. کلیه زوار بقعه خاتونیه را بانوان تشکیل میدهند و مردان کمتر و بندرت بزیارت این محل می‌آیند .

زبیده خاتون

بقعه زبیده خاتون که در کوچه‌ای بهمین نام و منشعب از خیابان بین‌النهرین واقع است بنای آجری ساده‌ای است که مشتمل بر يك اطاق مربع شکل با طاق گنبدی کوتاه میباشد. در ورودی بحرم از سمت مغرب و ابعاد داخلی آن $4/5$ در $4/5$ متر است - ضریح چوبی آلتی برنگ لاجوردی قدیمی بطول $1/82$ و عرض $1/40$ و ارتفاع $1/40$ متر در وسط حرم نصب شده است .

نسب صاحب مرقد طبق زیارتنامه، زبیده خاتون بنت موسی ابن جعفر (ع) معرفی شده است .

امامزاده‌ها و اماکن تاریخی دیگر

ردیف	نام	نشانی	بخش
۱	امامزاده اسماعیل	اهل قبور	۳
۲	« حارث ابن علی	جنب بقعه باباطاهر	«
۳	« عبدالله	خیابان باباطاهر	«
۴	« یحیی	کوچه امامزاده	۱
۵	شاهزاده حسین	خیابان شورین	۲
۶	پایمعلی		۳
۷	زبیده خاتون	خیابان بوعلی	۱
۸	خاتونیه	دوردآباد	۱
۹	سید جلالیان		۳
۱۰	حلیمه خاتون	درب حمام قلعه	«
۱۱	گنبد علویان	کوچه یهودیان	«
۱۲	باباطاهر	کوچه بن بازار	«
۱۳	بقعه استرومرد خای	خیابان داریوش	۲
۱۴	قلعگاہ	کوچه بن ساز	«
۱۵	امامزاده کوه	خارج شهر	
۱۶	« قاسم	« «	
۱۷	دوخواهران	گورستان دوخواهران	
۱۸	پیرمختار	محلہ مختاران	
۱۹	امامزاده سید جلال الدین	خیابان عباس آباد	
۲۰	پیرگرگی	خیابان باباطاهر	

مدارس قدیمی همدان

از جمله مدارس قدیمی همدان که دائر بوده و باصطلاح
طلبه نشین میباشند سه مدرسه زیر را میتوان نام برد :

مدرسه آخوند

مدرسه آخوند در خیابان شورین و در جنوب کوچه محله
حاجی قرار دارد .

این مدرسه در حال حاضر در حدود یکصد طلبه دارد که
نیمی از ایشان در خود مدرسه سکونت دارند . کتابخانه مدرسه
آخوند بیش از دوهزار جلد کتاب دارد که در میان آنها کتب علوم
قدیمه ممتاز و نسخه های خطی شایان توجهی نیز بچشم میخورد .

مدرسه آخوند یک مدرسه بسیار قدیمی است و بنای کنونی
آن در حدود دهسال قبل با استفاده از آثار باقی مانده مدرسه قدیمی
(عهد قاجاریه) احیاء واحداث گشته است . اخیراً نیز حیاطی متصل
بآن بمدرسه واگذار گردید .

مدرسه زنکنه

مدرسه زنکنه، مقابل بقعه استرومرد خای و در محل مدرسه
قدیمی دوران صفویه بنا شده است . مدرسه قدیمی دوران صفویه که
که «مدرسه بزرگ» خوانده میشد منهدم شده و بنای جدید را
بمنظور بزرگداشت بانی آن «مدرسه زنکنه» نامگذاری کرده اند .
این مدرسه در حدود چهل نفر طلبه دارد .

مدرسه دامغانی

مدرسه دامغانی ، که مدرسه جدیدالبنیادی میباشد ، در
انتهای خیابان باباطاهر و مقابل مسجد حاجی کلبعلی قرار دارد .

عده طلاب این مدرسه بین چهل تا پنجاه نفر است و از نقطه نظر کتابخانه و سایر لوازم و تسهیلات تحصیلی، مدرسه مجهزی بشمار می آید.

اشیاء مکشوفه در همدان

لوح زر بنام آریارامند
لوح زر بنام ارشام
الواح زر و سیم داریوش اول
قطعه کوزه نقره بنام خشایارشا
بشقاب نقره دوران اردشیر اول
بشقاب یا جام نقره اردشیر اول
لوح زر بنام داریوش دوم
نوشته های دو ته ستون رنگی شوش بنام داریوش دوم
لوح زر بنام اردشیر دوم
پایه ستون سنگی بنام اردشیر دوم
نوشته بنام اردشیر دوم بر روی قسمتی از ته ستون سنگی

مساجد

شماره	بخش	نشانی	نام مساجد
۵۵۱۹	۱	کوچه امامزاده یحیی	مسجد بشارت الملك
۳۳۶	«	« محمد حاجی	« حاجی
۴۲۲	«	« آقا جانی بیک	« آقا جانی بیک
۳۲۲۹	۳	بازار کوزه گرها	« پیغمبر
۳۱۳۳	«	کوچه بن بازار	« بن بازار
۵۷۱۷	۱	« امامزاده	« بالا
۲۶۹	۳	بازار حاجی سازها	« جامع
۳۲۴۸	۲	کوچه فاضل	« جولان
۲۹۸۶	«	« بن بازار	« حاجی محمد حسین
۲۱۲۵	«	« جولان	« حاجی زینل
۳۵۴۰	۳	بن بازار	« حاجی ابراهیم بیک
۶۲۹	۱	کوچه کبابیان	« حاجی آقا محمد
۳۰۸۴	۱	خیابان علی آباد	« حاجی احمد
۳۳	۳	بازار کوزه گرها	« حاجی نصرالله
۳۶۶	۲	کوچه پایمصلی	« حاجی شیر محمد
۳۱۵۱	۳	« حمام قلعه	« حمام قلعه
۲۱۸۸	«	سراهل قبور جنب غسلخانه	« حاجی کر بلائی علی
۱۲۷۰	«	خیابان باباطاهر	« حکیم خانه
۳۹۱۹	«		« چوپانها
۴۰۰۵	«	کوچه خانم دراز	« خانم دراز
۱۵۴۱	۱	خیابان داریوش	« خیابان داریوش

۲۲۹۹	۱		مسجد ذوالریاستین
۲۳۷۴	۳	راسته بازار	زمین فراخه
۳۵۰۶	۲	کوچه لجه مبین	زینل
۴۴۳۶	۱	خیابان بوعلی	سیزده خانه
۲۴۴۴	۳		سید ابوالقاسم
۸۷-۱۳	۱	دوردآباد	شریف‌الملک
-	-	کوچه شال بافان	شال بافان
۳۶۰۴	۳	قاشق تراشان	قاشق تراشان
۹۳۲	۲	ملاحیب	کوچه ملاحیب
۲۸۵۱	۴	نظریک	کوچه نظریک
۴۰۸۳	۴	کازران	کوچه کازران
۴۵۹۱	۱	کلیسا	مسجد کوچه کلیسا
۱۶۲۳	۳	میرزا لطف‌الله	کوچه میرزا لطف‌الله
۲۹۸۳		کبا بیان	کبا بیان
۲۱۱۸	۱		کولانج
۱۶۸۳	۴	کوروندیها	کوروندیها
۱۷۸۳	۳	گنبد علویان	کوچه گنبد علویان
-	۲	کبا بیان	کوچه کبا بیان
۶۷۷	۴	خیابان سنگ شیر	میرزا تقی
۲۹۸۶	۳	کوچه بن بازار	ملا محمد
۱۸۱۰	۴	خیابان باباطاهر	میرزا داود
۴۱۱۹	۳	کوچه بن بازار	میرزا کریم
۳۸۰۱	۴	میدان میرعقیل	میدان میرعقیل
۱۸۱۹	۴	خیابان اکباتان	نمدمالها
۲۰۲۱	۴	راسته بازار	نمازگاه

معابد آرامنه و کليميان

بخش	نشانی	شرح و اسامی
۳	کوچه آرامنه - سرقلعه	کلیسای آرامنه
۱	خیابان بین النهرین	نمازخانه کاتولیک آرامنه
۳	کوچه کليمی ها	مسجد کليميان

چشمه ها و قنوات

بخش	نام چشمه ها و قنوات
۳	چشمه اهل قبور
۴	« امامزاده اسماعیل
۴	« آسیلا
۲	« اتابیک پامصلی
۱	« بالا کوچه
۳	« پیغمبر
۱	« تازه
۴	« چاله
۳	« چاله کوچه اهل قبور
۴	« حلیمه خاتون
۱	« حاجی احمد
۳	« خانم دراز
۱	« عمومی
۳	« عبدالعزیز
۲	« فیصل خیابان شورین
۳	« قاشق تراشها
۶۱	

۱	چشمه قندی خیابان داریوش
۲	« کوچه علاءالدوله
۱	« کوچه کلیمیا
۲	« میرزا تقی
۴	« نظربیک
۳	« هفت پستان

هتل ها

هتل بوعلی
« سه ستاره
« ویلا پارک
« ایران

مهمانخانه ها

بخش	نشانی	شرح و اسامی
۱	میدان پهلوی	مهمانخانه روشن
۲	« «	« شفق
۳	« «	« نادری

بنگاه‌های باربری

بخش	نشانی	شرح و اسامی
۲	چاپارخانه	باربری بقائی
«	«	« سعادت
«	«	« صداقت

بخش ۲	چاپارخانه	باربری کرمانشاه
«	«	« مرکزی
«	«	« هجران

بنگاه‌های مسافربری

بخش	نشانی	شرح واسامی
۱	میدان پهلوی	مسافربری الوند
«	« «	« ایران سیر
۲	خیابان شاهپور	« غرب
«	« «	« فولادی
«	« «	« مظفر
۳	اکباتان	« میهن تور

خطوط اتوبوسرانی

خط سیر	شرح واسامی
از میدان پهلوی - خیابان بوعلی - خیابان فرهنگ خیابان داریوش - میدان پهلوی .	خط ۱
از میدان پهلوی - خیابان داریوش - خیابان فرهنگ - خیابان بوعلی - میدان پهلوی .	« ۲
از میدان پهلوی - خیابان شاهپور تا چاپارخانه	« ۳

بیمارستان مسیحی - باغ پذیرائی - میدان بوعلی
 خیابان بوعلی - میدان پهلوی .

دوائر دولتی

شرح و اسامی	نشانی	بخش	مختصات
فرمانداری	خیابان بوعلی	مرکز	۵۶
شہرداری	«	«	«
کشاورزی	«	بخش ۱	«
ثبت اسناد	«	مرکز	۴
دارائی	«	۱	۵۶
راہ شوسہ	خیابان بوعلی کوچہ مہمانخانہ الوند بخش ۱		«
شرکت بیمہ	«	۱	۵
دادگستری	خیابان داریوش (عباس آباد)	۳	۴
فرہنگ	«	«	«
بہداری	«	«	«
آمار و ثبت احوال	«	«	۴
ژاندارمری	«	«	۴
اوقاف	«	«	۴
تبلیغات	«	«	«
ادارہ برق	«	«	«
نظام وظیفہ	شہپور	۱	۴

۵۶	مرکز	شهر بانی خیابان بین النهرین کنار رودخانه
۵۶	،	پست و تلگراف ، ، ،
و ۶	بخش ۳	خیابان دبیرستان پهلوی (قلعه کهنه)
و ۷	مرکز	دخانیات ، ، ،
،	،	اداره اقتصاد ملی ، ، ،
۵۶	۱	اداره کار کوچه هتل الوند
د ۴	،	تلفن خانه خیابان سیروس

بخشهای تابعه اداره آمار و ثبت احوال

بخش	نشانی	محل	شرح و اسامی
۱	خیابان داریوش	در اداره آمار	حوزه ۱
۲	شاهپور	در کلانتری بخش ۲	۲ ،
۳	کوچه حکیم خانه	۳ ، ،	۳ ،
،	اهل قبور	در غسالخانه	متصدی ثبت متوفیات

مساکنانهای شهر بانی

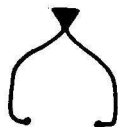
بخش	نشانی	شرح و اسامی
مرکز	در محل شهر بانی خیابان کنار رودخانه	کلانتری مرکز
۱	کوچه امامزاده یحیی	۱ ،
۲	خیابان شاهپور	۲ ،
۳	کوچه حکیم خانه	۳ ،
،	خیابان داریوش	پاسگاه عباس آباد
۱	بوعلی	، دره مرادیک
۲	شاهپور	، اداره راهنمایی و رانندگی
۳	فرهنگ	، زندان

بانگها

اسامی	نشانی	بخش	مختصات
بانگ ملی	خیابان داریوش	مرکز	۵۴
« سپه	« بین النهرین	«	۵۵
« کارگشائی	« داریوش	۳	۵۴
« رهنی	« بوعلی	۱	۵۵
« کشاورزی	«	«	۵۵

پزشکان

شرح واسامی	نشانی	تخصص	بخش
آقای دکتر محمد رضا حکیم زاده	اداره بهداری	طب عمومی	۳
« محمد ایزدی	میدان پهلوی	بیماریهای داخلی	۳
« جلالی	خیابان بوعلی	«	مرکز
« حسین احمدی	«	«	«
« حکیم رفعتی	«	بیماریهای کودکان	«
« اسمعیل خورسند	خیابان عباس آباد	« چشم	۳
« عزیز سینائی	« باباطاهر	« داخلی	«
« کهن آلمانی	« بوعلی	آلمانی متخصص جراحی	مرکز
« منصور باروتی	«	بیماریهای داخلی	«
« حزیب	بیمارستان امریکائی	آمریکائی متخصص جراحی	۱

آقای خداداد بنی هاشمی	حکیم خانه	پزشک مجاز امراض داخلی	۳
« حسن میکائیل جالیان	پل پهلوانها	« « «	۱
« خاوری	قبرستان میرزا تقی	« « «	۴
« محمود سینائی	خیابان باباطاهر	« « «	۳
« باباساعد	« بوعلی	« « «	مرکز
« عبدالله شفا	« «	« « «	«
« عبدالله تقضلی	« باباطاهر	« « «	۳
« اندراس هوها نسیمان	« شورین	« « «	«
« عبدالحسین خسروی	کوی حاجی	« سبک قدیم	۲
« سید علی خسروی	سرگذر	« « «	«
« سیدحسین عمادی رضوی	خیابان عباس آباد	« « «	۳

بیمارستانها = تیمارستان - پرورشگاه

بخش	نشانی	شرح و اسامی
۳	خیابان پهلوی	بیمارستان پهلوی
مرکز	« باغ پذیرائی	« مسیحی
۳	پشت زندان	تیمارستان غرب
«	پرورشگاه شیر و خورشید سرخ خیابان فرهنگ	

فرودگاه - فرودگاه همدان در ۷ کیلومتری شمال خاوری و در کنار راه همدان بتهران واقع شده است .

پمپ بنزین - شعبه شرکت ملی نفت در دو نقطه ۱ - کنار جاده ملایر ۲ - کنار جاده کرمانشاه واقع است .

داروخانه‌های همدان

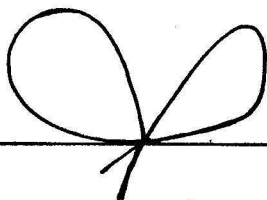

نوع مدرک	بخش	نشانی	شرح اسامی
دیپلمه	مرکز	خیابان عباس آباد	دکتر اسحق اخوان
داروساز مجاز	«	بوعلی	آقای جواد شاهین
«	«	«	« یوسف اطمینان
«	«	«	« حق نظر جاودان
«	«	«	« بهاء الدین مبین
«	«	«	« خداداد شفا
«	«	«	« مهدی طبتی
«	«	میدان پهلوی	« قراپط عیوازیان
«	«	۳ خیابان عباس آباد	« عباس رهنمون
«	«	«	« حبیب الله استادیه
«	«	با باطاهر	« لاله زار کیوانی
«	«	مرکز عباس آباد	« مراد کیوانی
«	«	۳ با باطاهر	« خداداد ناصری

و اما در این کتاب

که در این کتاب

راهنمای قزوین

از ترانه‌های محلی قزوین

گلی از دست من بستان و بو کن
میون هر دو زلفونت فرو کن
بهر جایی که رفتی من نبیدم
همانجا با خود گل گفتگو کن

وضع طبیعی و جغرافیائی قزوین

شهر قزوین در گوشه شمال غربی فلات مرکزی ایران و در زاویه‌ای که از برخورد سلسله جبال البرز و کوه‌های زاگرس بوجود آمده است قرار دارد .

قزوین محل تقاطع و عبور بسیاری از راه‌های مهم کشور بوده و در حقیقت یکی از چهار راه‌های شایان توجه ایران بشمار می‌آید . شاهراه خراسان که بغداد را به تهران و ماوراء آن متصل می‌سازد . راه‌های تهران - گیلان و تهران - آذربایجان و تهران - همدان از قزوین می‌گذرند . راه آهن تهران تبریز نیز که پایتخت را به مرز ایران و اتحاد جماهیر شوروی اتصال می‌دهد از این شهر عبور می‌کند .

حدود و موقع

قزوین از جانب شمال محدود است به گیلان ، از مشرق به تهران از جنوب به همدان و ساوه و از مغرب به خمسه .

قزوین در ۵۰ درجه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۱۵ دقیقه عرض جغرافیائی قرار دارد و ارتفاع آن از سطح دریای آزاد ۱۲۵۰ متر است .

آب و هوا

چون ارتفاع قزوین از سطح دریای آزاد همانطور که در فوق ذکر گردید ۱۲۵۰ متر است تا بستانهای معتدل و زمستانهای سرد دارد .

باد کھک از بادهای مشهور قزوین است که از جلگه سیادهن برخاسته و پس از عبور از کوههای کھک، سرد و شدید شده و موجب سرمای قزوین میگردد .

کوهها و رودخانهها

کوههای میدار در شمال قزوین قرار گرفته و دره شاهرود آنرا از کوههای الموت جدا میکند . کوههای خرقان و زرند نیز در جنوب آن قرار دارند .

ابهر رود در جنوب قزوین جاریست و خررود نیز در جنوب ابهر رود و تقریباً بموازات آن جریان دارد . خررود پس از اتصال با ابهر رود و کردان ، رودشور را تشکیل میدهد .

راهها

جاده قزوین - تهران

طول جاده تهران - قزوین ۱۵۰ کیلومتر است و از دامنه کوههای شمالی از جنوب شرقی بطرف شمال امتداد دارد .

جاده قزوین - رشت

این جاده که تماماً آسفالت بوده و ۱۹۳ کیلومتر طول دارد از آقا با با یوزباشی چای، جمال آباد، منجیل، سفید رود (از روی سد سفید رود به رودبار و از کنار آن به رشت) رودبار، جمشید آباد، سراوان میگردد .

جاده قزوین - همدان

طول جاده آسفالتی قزوین همدان ۲۴۸ کیلومتر است و از رحمت آباد، تاکستان، راکان، صادق آباد، آبگرم همدان، نمکدان آوج، گرمک آباد، رزن، امیریه، حاتم آباد و مارو کرد عبور میکند. امتداد جاده قزوین-همدان به کرمانشاه و از آنجا به قصر شیرین و خسروی منتهی میگردد و مانند جاده قزوین - همدان، تماماً آسفالت است.

جاده قزوین - تبریز

طول جاده قزوین - تبریز ۵۰۳ کیلومتر بوده و از رحمت آباد تاکستان، شنات، خرم دره، سلطانیه، یوسف آباد، زنجان، تازه کند، سرچم، میانه، سیاه چمن، بستان آباد و باسمنج میگذرد. امتداد این جاده پس از رسیدن به تبریز از سوی شمال به چند شعبه تقسیم شده و به شرفخانه و جلغا و بازرگان منتهی میگردد.

اراضی اطراف قزوین رسوبی و حاصلخیز بوده و در اطراف آن ایلات متعددی سکونت دارند. مشهورترین ایلات اطراف قزوین عبارتند از:

شاهسون

اینانلو

قورت بیگلو

چگینی

رشوند

طوایف اکراد از قبیل طایفه غیاثوند مشتمل بر چهار تیره و طایفه کاکاوند مشتمل بر دو تیره.

آبهای معدنی

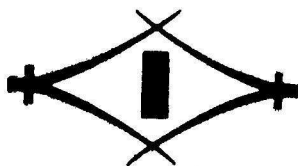
چشمه‌ها و آبهای معدنی اطراف قزوین شهرت بسزائی دارند و همه ساله گروهی از مردم شهرها، و روستاهای دورنزدیک برای استحمام و استفاضه بهداشتی و مداوا باین چشمه‌ها سفر می‌کنند. در اطراف قزوین سه چشمه آب معدنی شایان توجه از زمین می‌جوشد که معروفترین آنها بنام آبگرم در کنار جاده قزوین - همدان قرار دارد.

مناظر و شکار

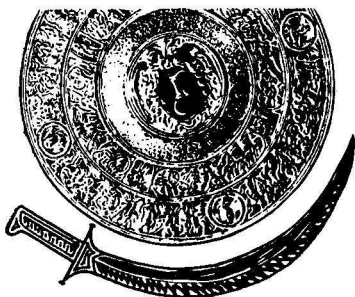
روستاها و دهکده و دهستانهای شمالی قزوین عموماً دارای مناظر بسیار زیبا و روح پرور هستند. در این میان، دهکده‌هایی که در اطراف شاهرود و رود الموت جای دارند، مانند شترخان، گازرخان، زرینه، شیرکوه زیبائی خاصی دارند.

اطراف قزوین برای آندسته از مسافرینی که به شکار علاقمند هستند محیط بسیار مناسبی است. در این نقاط انواع شکار از قبیل خرس، گراز، گوزن، بزکوهی، خرگوش و همچنین انواع پرندگان فراوانند.

شاهرود و سایر رودخانه‌های قزوین که ماهی‌های مختلفی دارند نیز برای علاقمندان به صید ماهی فوق‌العاده مناسب میباشند.

پیشینه تاریخی قزوین

بعقیده گروهی از محققین و مورخین ، نام قدیمی این شهر کسپین ، کشپین یا کاسپین بوده و بطور کلی وجه تسمیه آن هنوز روشن نشده است . در مورد قدمت این شهر باستانی شهری که ماجراهای بسیار بر آن گذشته است کافیت متذکر بشود که پیش از تمام شهرهای ساحلی وجود داشته و اینکه اروپائیان دریای خزر را دریای کاسپین یا کسپین و اعراب آنرا بحر القزوین میخواندند خود مؤید این قدمت است .

بنای شهر قزوین را به شاپور اول ، دومین پادشاه ساسانی (۲۷۲ - ۲۴۱ میلادی) نسبت میدهند و این پادشاه را بنیانگذار آن میدانند ، طبق نظر و نوشته ایندسته از مورخین ، شاپور اول از بنای این شهر بسیار مسرور و خرسند بوده و بهمین سبب آنرا «شادی شاپور» میخوانده اند .

قزوین در سال ۲۳ هجری (۶۴۴ میلادی) برابر با ۶۴۴ میلادی بتصرف مسلمین عرب درآمد و اعراب آنرا بصورت پایگاه نظامی و عملیات خود علیه طوایف جنگجو و دلاور دیلمیان که در شمال سکنی داشتند در آوردند . این شهر در اثر حملات متعدد دیالمه و همچنین زلزله‌های متناوب ویرانی بسیار دید .

در زمان خلافت عثمان، ولید بن عتبہ، برادر مادری خلیفه
بحکومت قزوین منصوب گشت و آبادیهای بسیاری در این شهر نمود.
در سال ۱۶۴ هجری الهادی بالله موسی بن مهدی خلیفه
عباسی شهر جدیدی در کنار شهر قدیمی ساخت و آنرا مدینه موسی
نامگذارد.

محمد بن حجاج بن یوسف مسجدی بنام مسجد ثور در آن
بنا کرد و هارون الرشید نیز بنای دیوار گرد شهر را آغاز کرد که
ساختمان آن در ولایت منتصر به پایان رسید. این دیوار یکبار در
گیر و دار حمله مغول ویران گشت.

در اواخر قرن سوم هجری، دیالمه اسلام آوردند و ضمن
حملات آنها به قزوین از میان رفت و مردم این شهر چندی در آرامش
بسر آوردند. لیکن در سال ۴۶۹ هجری، حسن صباح مؤسس فرقه
اسمعیلیه در ایران قلعه الموت را که در شمال شرقی شهر قرار دارد
بتصرف خویش در آورد و مزاحمت تازه‌ای برای ساکنین شهر ایجاد
کرد. از آن تاریخ تا انقراض اسمعیلیان بدست هلاکوخان مغول
مردم قزوین در حول و اضراب بسر آوردند.

مغولها سرانجام اسمعیلیان را قلع و قمع کردند و قلعه
الموت را در تصرف خویش در آوردند گرچه پس از آن، باردیگر
طرفداران حسن صباح به قلعه دست یافتند اما دیری نپایید که از
آنجا رانده شده و خطر آنها مرتفع گردید.

قزوین در حمله مغول که بسال ۵۹۹ اتفاق افتاد خسارات
و ویرانیهای فراوان دید.

شاه طهماسب صفوی در سال ۹۵۵ هجری قزوین را بجای
تبریز بعنوان پایتخت کشور برگزید و همین امر موجب گردید که
این شهر از مزایای نوین برخوردار گشته و روبه توسعه و ترقی و
آبادانی گذارد.

پادشاه صفوی علاوه بر بناهایی از قبیل مساجد و غیره در این شهر قصری بنا کرد که هفت دروازه داشت . یکی از این دروازه‌ها موسوم به « عالی قاپو » که بعداً بفرمان شاه عباس بزرگ مرمت و تزئین یافت ، هنوز نیز باقی و پای برجاست .

شاه عباس نیز در استحکام و آبادانی قزوین کوشش‌های بسیاری مبذول داشت و عمارات فراوانی در آن بنا کرد . شاه عباس در سال ۹۷۷ پایتخت خود را از قزوین به اصفهان منتقل کرد .

قزوین از آسیب حمله افغانه نیز مصون نماند و گروه مهاجم پس از تصرف اصفهان متوجه این شهر گردیدند . مردم قزوین ، بکمک استحکامات و سایر مواضع محکم دفاعی مدتها در برابر نیروی مهاجم استقامت کرده و بشدت با آنان مبارزه کردند و تلفات و شکست‌های سنگینی بر آنان وارد ساختند . لیکن با همه این مبارزات قزوین بدست افغانه افتاد و تا سال ۱۱۰۸ در تصرف ایشان باقی ماند . لیکن در این سال یعنی ۱۱۰۸ هجری نادر شاه آنها را تارومار کرد و قزوین را نیز از تسلط آنان بدرآورد .

از آن پس ، بمدت نزدیک به دو قرن ، مردم قزوین در پرتو صلح و آرامش بسرآوردند و طی آن واقعه و حادثه مهمی در این شهر باستانی روی نداد .

در گیرودار جنگ دوم جهانی ، آرامش قزوین مدت کوتاهی دستخوش تزلزل گشت .

دیوار قدیمی شهر ، همانطور که در بالا نیز اشاره شد ، بسبب حمله منول و سپس در اثر زلزله‌های متناوب فرو ریخت و بتدریج از میان رفت . بطوریکه امروز فقط قسمت‌های کوچکی از آن باقی مانده که یادگار دوران‌های گذشته این شهر باستانی و پرماجر است .

درباره قزوین گفته اند :

ناصر خسرو ضمن سیاحت مشهور خود از مرو به اورشلیم و قاهره و مکه در سال ۴۲۵ مدت سه روز در قزوین اقامت کرده و در سفرنامه‌ی خود در باره قزوین پس از شرح مفصلی درباره شهر به باغات فراوان بیرون شهر اشاره کرده و مینویسد که بدور این باغ‌ها دیوار و یا پرچین کشیده نشده است .

ناصر خسرو درباره‌ی خود قزوین مینویسد که قزوین شهر نیکوئیست و حصار محکمی گرد آن کشیده شده است و بازارهای شهر پر رونق است ... و مهمترین صنایع دستی مردم این شهر کفش دوزیست .

بیست و یکسال پس از بازدید ناصر خسرو ، زلزله شدیدی شهر قزوین را بلرزه درآورد و قسمتی از دیوار و همچنین يك سوم بناهای آنرا ویران کرد . مردم فعال قزوین ، فوراً به تعمیر ویرانیها پرداختند و بناهای تازه‌ای پیا ساختند . اما زلزله دیگری که در حدود يك قرن پس از آن بوقوع پیوست ویرانی و انهدام بیشتری بجای گذارد .

زکریا بن محمد بن محمود ، مشهور به القزوينی که از مورخین و ستاره‌شناسان بنام قرن چهاردهم میلادی است در یکی از آثار خود بنام « عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات » درباره شهر خود مینویسد :

« قزوین ازدو شهر داخلی بنام شهرستان و خارجی که چون نگینی شهر داخلی را در بر گرفته و مدینه‌العظمی خوانده میشود ترکیب یافته است » .

حمدالله مستوفی ، شاعر و مورخ و جغرافی دان نیمه اول قرن چهاردهم که مانند القزوینی از اهالی قزوین است در کتاب خود بنام « تاریخ گزیده » بتفصیل درباره قزوین سخن گفته و مینویسد :

«شهرستان همچون نگینی در دل شهری که بدست شاپور اول بنیانگذارده شد قرار گرفته است ... آتشکده‌ای نیز در این قسمت از شهر وجود دارد که اینک بصورت خانقاه قلندران در آمده و چند مسجد نیز دیده میشود که در گذشته آتشکده بوده اند.. قسمتی از آب شهر بوسیله نهرهایی که از کوهها سرچشمه میگیرند و قسمتی نیز بوسیله آبهای زیرزمینی تأمین میگردد» .

پیش از احداث قنات ، مردم قزوین برای تأمین آب مورد نیاز چاههای بسیار عمیقی حفر میکردند .

یکی دیگر از شخصیت های مشهور ادبی قرن چهاردهم قزوین عبید زاکانیست که اشعاری نیز در وصف قزوین سروده است .

بجز مارکوپولو سیاح و جهانگرد مشهور عده زیادی از خارجیان نیز طی سنوات وقرون مختلف به قزوین مسافرت کرده و کم و بیش درباره مشاهدات خود مطالبی برشته تحریر کشیده اند . در این میان ، خارجیانی که ذیلاً با آنها اشاره شده شهرت بیشتری دارند .

در سال ۱۵۶۲ میلادی برابر با ۹۴۱ شمسی يك بازرگان و جهانگرد انگلیسی بنام آنتونی جنکینسن (Anthony Jenkinson) که حامل نامه‌ای از الیزابت ملکه انگلستان برای شاه طهماسب بود به قزوین آمد . شاه صفوی از نامبرده بگرمی استقبال کرد و ویرا مورد ملاحظت قرارداد . جنکینسن نیز در یکی از فصول یادداشت‌های خود به تفصیل درباره سفر خود به قزوین پایتخت ایران و ملاقات با شاه طهماسب سخن رانده است .

در سال ۱۵۷۱ میلادی برابر با ۹۵۰ شمسی، سیاح و جهانگرد دیگری بنام وینچنزو دل آلساندري Vincenzo Del Alessandri از مردم و نیز از قزوین دیدن کرد. نامبرده در یادداشت‌های خود از باغها، بویژه باغهای اطراف شهر به تفصیل سخن گفته و مینویسد: «قزوین بصورت مرکز تجارتي کشور ایران درآمده و... قطارهای بلندی از کاروانها که حامل کالاهای مختلف به پایتخت هستند در آمد و شد میباشند».

از جمله وقایع تاریخی که در شهر قزوین رویداده است ماجرای بخشودگی مالیات سالانه از طرف هارون الرشید میباشد. هارون الرشید، خلیفه عباسی در اوایل قرن نهم هنگام مسافرت به خراسان، مدتی در قزوین توقف کرد و روزی بر بام یکی از مساجد ایستاده و شهر و اطراف آنرا نظاره میکرد که بوی اطلاع دادند، طوایف دیالمه بقصد حمله بقزوین بسوی این شهر براه افتاده‌اند. نامبرده همچنانکه بر بالای بام ایستاده بود مشاهده کرد که مردم شهر با عجله و شتاب دکانین خود را بسته و هر یک بفراخور حال سلاحی در دست گرفته و با شجاعتی کم نظیر برای مقابله با دشمن میشتابند. هارون الرشید با مشاهده این منظره آنچنان تحت تأثیر شجاعت و دلآوری مردم قزوین قرار گرفت که ایشان را از پرداخت مالیات معاف کرد.

یکی دیگر از وقایع تاریخی که در این شهر اتفاق افتاد، ماجرائی بود که به تاجگذاری شاه عباس بزرگ منتهی شد. در زمستان سال ۹۶۴ طایفه‌ای از ترکمن‌ها طهماسب میرزا فرزند یازده ساله‌ی شاه خدا بنده را ربوده و بمیان خود بردند. ترکمن‌ها سپس شاه خدا بنده را که به سنین کهولت رسیده و تقریباً نایبنا نیز شده بود از سلطنت معزول و طهماسب میرزا را بجای وی

بر تخت سلطنت نشاندند . قزوین که طی این ماجرا بدست ترکمن ها افتاده بود ، همچنان در دست ایشان باقیماند تا اینکه چند ماه بعد حمزه میرزا ارشد پسران شاه خدابنده ، آنان را از قزوین بیرون راند و طهماسب میرزا را به قلعه الموت تبعید کرد . این شاهزاده جوان سالیان درازی را در آن قلعه زندانی بود .

شاه خدابنده در سال ۹۶۶ هجری از سلطنت کناره گرفت و چون در این میان حمزه میرزا نیز بقتل رسیده بود . عباس میرزا بجای وی به شاهی برگزیده شد و خدابنده طی تشریفات خاصی که در قصر سلطنتی قزوین برپا گشته بود ، تاج شاهی را بر سر عباس میرزا نهاد و بدین ترتیب شاه عباس بزرگ سلطنت پرافتخار خویش را آغاز کرد .

با اینکه شاه عباس پایتخت خویش را از قزوین به اصفهان منتقل کرد ، سلاطین صفوی هرگز قزوین را از یاد نبرده و اغلب چندماه از سال را در این شهر میگذراندند .

یکی دیگر از خارجیان مشهوری که از قزوین دیدن کرده است . سر آنتونی شرلی (Sir Anthony Sherley) میباشد . نامبرده در دسامبر ۱۵۹۸ میلادی برابر با دیماه ۹۷۷ به همراه برادر خویش رابرت شرلی (Robert Sherley) در رأس یک هیئت سیاسی مرکب از جمعی از افراد سرشناس و متشخص انگلیسی وارد قزوین گردید ، هنگام ورود هیئت مذکور ، شاه عباس برای سرکوبی از بکها قزوین را ترک کرده بود سر آنتونی شرلی مینویسد که چندی پس از ورودشان به قزوین خبر آوردند که شاه فاتح به پایتخت نزدیک میشود . لذا نامبرده و هیئت نمایندگان سیاسی انگلستان نیز به همراه سایر کسانی که باستقبال شاه میرفتند براه افتادند . سر آنتونی مینویسد : « ... شاه و لشکریان و مستقبلین با تشریفات

شکوه‌مندی وارد شهر گردیدند ، مقدم بر این گروه هزار ودویست سوار قزلباش حرکت می‌کرد که بر سر نیزه‌ی هر یک از سواران ، سر بریده یک از یک دیده میشد و ... خود شاه نیز براسب زیبائی نشسته و در پیشاپیش سران قوم و سپاه از جمله سردار دلیرش الله‌وردیخان حرکت می‌کرد ...»

در سال ۱۶۲۸ میلادی برابر با ۱۰۰۷ هجری یک هیئت سیاسی دیگر انگلیسی به سرپرستی سردامور کاتن **Sir Dodmore Cotten** برادر کوچکتر آنتونی و رابرت که مأمور دربار شاه عباس شده بود ، در قزوین بحضور شاه باریافت زیرا در آن هنگام شاه عباس در قزوین بسر میبرد .

سر تامس هربرت **Sir Thomas Herbert** که از اعضاء برجسته هیئت سیاسی سرداد مور کاتن بشمار میرفت دریادداشت های خود درباره قزوین مینویسد : « . قزوین از نقطه نظر عظمت و شکوه و آبادانی ، باستثناء اصفهان ، با هر یک از شهرهای بزرگی امپراطوری ایران برابر است . » وی همچنین مینویسد : « ... محیط شهر در حدود یازده کیلومتر و ... جمعیت آن دویست هزار نفر تخمین زده میشود . »

از جمله خارجیانی که از قزوین دیدن کرده و درباره آن مطالبی نگاشته است ، شاردن **Chardin** است که در حدود پنجاه سال بعد از مسافرت سر تامس هربرت وارد قزوین شده است ، در این هنگام از دیوار قزوین چیز شایان توجهی بجای نمانده بود . نامبرده دریادداشت‌های خود علیرغم کم‌آبی از میوه های فراوان قزوین و حومه سخن گفته و مینویسد : « ... محصول انگور قزوین ، بویژه انگور شاهان آن در سراسر کشور شهرت دارد . »

کورنلیوس دو بروین « **Cornelius De Bruyn** »

سیاح و نقاش مشهور هلندی که در سال ۱۷۰۷ میلادی برابر با ۱۰۸۶ مدت سه روز در قزوین بسر برده است نیز مطالبی درباره قزوین نوشته و بخصوص از هنر و صنعت معماری مسجد جامع این شهر تحسین و تمجید فراوان کرده است .

فرهنگ قزوین

قزوین از دیرباز مهد فرهنگ و هنر و ادب بوده و مورخین و شعرا و نویسندگان بزرگی در دامان خویش پرورده است . مردم ادب دوست این دیار نیز همواره کوشیده اند تا در نهضت‌ها و تحولات فرهنگی خود را در صف اول مجاهدین قرار بدهند . اولین دبستان پسرانه این شهر در سال ۱۲۸۱ خورشیدی و اولین دبستان دخترانه آن در سال ۱۲۹۴ خورشیدی تأسیس و افتتاح گردید . با توجه به محیط و طرز تفکر گروه انبوهی از مردم آن زمان بخوبی میتوان به میزان فداکاری و استقامت و پایداری روشن بینان آن روز پی برد . طبق آماري که در فروردین ماه ۱۳۴۳ سالنامه فرهنگ قزوین انتشار یافته تعداد دبستان‌ها و دبیرستان و آموزشگاه‌های شهر قزوین و بلوک بشرح زیر میباشد :

در شهر

دبستان	۴۳	باب
دبیرستان	۱۰	،
هنرستان صنعتی	۱	،
(هنرستان صنعتی قزوین از سال ۱۳۳۵ شروع بکار کرده است)		
آموزشگاه حرفه‌ای دختران	۱	،
(این آموزشگاه در سال ۱۳۴۱ تأسیس یافته است)		

یاب	۱	تربیت معلم روستائی
کلاس	۱۳۸	کلاس شبانه

در بلوک

باب	۱۷۶	دبستان
«	۶	دبیرستان
«	۸۶	دبستان سپاهی دانش

بزرگان شهر قزوین

قزوین طی قرون متمادی مهد پرورش دانشمندان و ادبا و شعرا بزرگ بوده و جغرافی دانان و نویسندگان و علماء ، عالیقدر آن از مفاخر کشور بشمار میروند .

زکریا بن محمد بن محمود

زکریا بن محمد بن محمود ، مشهور به القزوینی از مورخین و جغرافیدانان و ستاره شناسان مشهور قرن چهاردهم میلادی است که در شهر قزوین متولد شده و آثار بزرگی از قبیل ، «عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات » از خود بجای نهاده است .

حمدالله مستوفی

حمدالله مستوفی ، شاعر و مورخ و جغرافیدان نیمه اول قرن چهاردهم نیز در قزوین تولد یافته و مقبره وی در قزوین کعبه صاحب‌دلان بشمار می‌آید . از آثار پرارزش حمدالله مستوفی « تاریخ گزیده » را میتوان نامبرد .

شعرا و نویسندگان

قزوین زادگاه بسیاری از شعرا و نویسندگان و ادبا بزرگ و مشهور ایران بشمار می‌آید . از آن جمله می‌توان عبید زاکانی ، دهخدا

وعلامه قزوینی را نام برد .

دانشمند فقید عباس اقبال آشتیانی درباره عبید زاکانی مینویسد:
«عبیدزاکانی نزد اروپائیان در معرض قیاس باولتراست و آثار
هزل وطیبت و معانی لطیف و رقیق او قرنهاست که سر مشق لطیفه گوئی
قرار گرفته است ... »

دهخدا و علامه قزوینی نیز هر يك بنوبه خود برجسته ترین
خدمات را به فرهنگ کشور مبذول داشته اند .

بقاع متبرکه

پیغمبریه

این بقعه در مغرب عمارت و باغ چهل ستون قرار دارد .

بقعه حسین ابن علی

یکی از معروفترین بقاع متبرکه قزوین بقعه حسین ابن علی -
ابن موسی الرضا است که عظمت و قدمت تاریخی شایان توجهی دارد و
کاشی کاری ها و منبت کاریهای آن نظر هر بیننده را جلب میکند .

آمنه خاتون

بقعه آمنه خاتون دختر جعفر صادق (ع) در محله پنبه ریسه
قرار دارد .

امامزاده اسماعیل

بقعه امامزاده اسماعیل در یکی از کوچه های خیابان سپه واقع
است و گنبد و کاشیکاریهای آن در خور کمال توجه است .

حلیمه خاتون

بقعه حلیمه خاتون در محلی بهمین نام قرار دارد .

شهربانو

بقعه شهربانو در کوچه چمن آباد واقع است .

امامزاده اباذر

بقعه امامزاده اباذر در بیست کیلومتری قزوین واقع است .

امامزاده یاراجین

بقعه امامزاده یاراجین در هفت کیلومتری قزوین قرار دارد .

مزار چهل دختران

در شهر قزوین محلی بنام چهل دختران وجود دارد که بعقیده برخی کودکان نا بالغ صفویه در آن مدفونند .

مزار شیخ احمد

بقعه امامزاده شیخ احمد در محله سکه شریمان واقع است . این بقعه مدفن شیخ احمد غزالی برادر امام محمد غزالی است که در سال ۵۲۷ در قزوین درگذشت .

مدارس قدیمی

مدارس قدیمی قزوین که اغلب آنها هنوز نیز دایر بوده و عموماً به تدریس علوم دینی اشتغال دارند عبارتند از:
مدرسه آقا - مدرسه التفاتیه - مدرسه پنجه علی - مدرسه پیغمبریه
مدرسه شیخ السلامی - مدرسه مولاووردیخان و مدرسه سردار .

قنات

قنات‌های قدیمی و مشهور قزوین که برخی از آنها هنوز نیز قابل استفاده میباشد عبارتند از :
قنات طرخائیه - قنات مطابادیه - قنات خمارتاشیه - قنات سیدیه
قنات خاتونیه .

تکایا

تکایای قدیمی قزوین که در قدیم محل بر گذاری مراسم سوگواری بوده است عبارتند از:

تکیه دولت - تکیه حسن نایب - تکیه جوانشیر - تکیه افشارها .

مساجد

در شهر قزوین مساجد قدیمی متعددی بچشم میخورد که از آنمیان مساجد زیر را میتوان نام برد :

مسجد جامع

مسجد جامع یا مسجد عتیق از بناهای هارون الرشید بشمار می آید .

مسجد پنجه علی

این مسجد جزو بناهای سلطنتی بوده و شاه طهماسب صفوی و محارم برای ادای نماز بآنجا میرفته اند .

مسجد سبز

مسجد سبز یا سبزه مسجد نیز از مساجد قدیمی و جالب بشمار می آید .

مسجد حیدریه

این مسجد قبلا آتشکده بوده و بعد به مسجد تبدیل شده است .

مسجد شاه

این مسجد از نقطه نظر وسعت و عظمت و طراحی و معماری شهرت خاصی دارد . بنیانگذار این مسجد شاه اسمعیل صفوی است .

سایر مساجد قدیمی قزوین عبارتند از :

طیبین ، ابو عبدالله نساج ، حسینیه ، حاج اسماعیل ، بازارچه ، سلطانیه ها ، ودها مسجد دیگر .

آرامگاه حمدالله مستوفی

بقعه و آرامگاه حمدالله مستوفی در حوالی گورستان امینه خاتون قرار دارد و بنام گنبد دراز نیز مشهور است . بنای این آرامگاه مجلل و زیبا متعلق به اواخر دوره مغول میباشد .

حمدالله مستوفی در سال ۶۸۰ متولد شده و یکی از تألیفات مهم او تاریخ برگزیده میباشد که شامل منتخبی از جامع التواریخ رشیدی و اضافاتی از خود وی و درخاتمه شرحی درباره علما و فضلا و شعرا و بزرگان و تاریخ و جغرافیای قزوین است . آخرین تألیف حمدالله مستوفی نزهة القلوب نام دارد . این کتاب علاوه بر جغرافیا مشتمل بر علوم هیئت ، تاریخ طبیعی و فصلی در عجایب عالم میباشد و از کتب نفیس تاریخی قرن هشتم هجری بشمار می آید .

بناهای تاریخی

یکی از بناهای مهم و تاریخی قزوین کاخ شاهی بوده است که شاه طهماسب صفوی آنرا بنا کرده بود و اکنون بنام خیابان سپه خوانده میشود .

یکی دیگر از کاخهای سلطنتی دوران صفویه مهمانخانه سلطنتی است و این کاخ اختصاص به میهمانان خارجی و داخلی داشته و بقول سیاحانی که از آن دیدن کرده اند، وسائلی که در این کاخ مجلل برای پذیرائی مورد استفاده قرار میگرفته جملگی از طلا و نقره و قسمتی از آنها مرصع و گوهر نشان بوده اند .

باغ سعادت آباد نیز یکی از باغهای قزوین بوده و شاه طهماسب در آبادانی آن کوشش بسیار مبذول داشته است .

باغ چهل ستون که تا قبل از ۱۳۰۰ هجری به کلاه فرنگی شاه

طهماسب شهرت داشته ، باغی است بسیار وسیع و بزرگ که هنوز هم آثاری از آن بجای مانده است .

هنرهای زیبا

یکی از هنرهای شایان توجهی که موجبات شهرت و دربرخی موارد برتری شهر قزوین را بر بسیاری از شهرهای ایران فراهم آورده است هنر خطاطی و خوش نویسی است این شهر استادانی چون میرعماد سیفی حسنی و پسر او امیر ابراهیم و دخترش بانو گوهرشاد و نواده و خواهر زادگانش که هر یک بنوبه خودسرآمد هنرمندان عصر خود بوده اند پرورش داده است . از این هنرمندان آثار بسیاری از جمله کتب و رقعات و نیز کتیبه‌هایی چند بر جای مانده است . مشهور است که خط سردر عالی قاپو (محل فعلی شهربانی) را میرعماد نوشته و شاه عباس شب‌های بسیاری چراغ بدست میگرفته تا هنرمند در نور آن کار خود را دنبال کند .

هنرمندان قزوین در رشته‌های دیگری نیز مهارت بسیار دارند که از آن جمله گلابتون دوزی ، قالبیافی ، گچ‌بری ، منبت‌کاری ، حجاری ، حکاکی و نقاشی و تذهیب را می‌توان نامبرد .

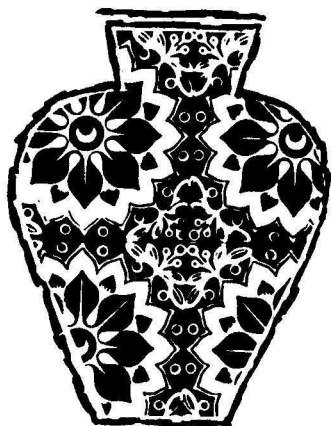
صنایع و کارخانه‌های قزوین

در قزوین و حومه کارخانه‌ها و مؤسسات صنعتی متعددی وجود دارد که برخی از آنها از نقطه نظر اقتصادی اهمیت شایان توجهی دارند در میان این کارخانه‌ها و مؤسسات صنعتی کارخانه‌های پارچه‌بافی قند (این کارخانه که محصولات آن به قند شهری معروف است کله قند میسازد) شیرپزی (شیرپزی قزوین که مواد اولیه آنرا شیر انگور تشکیل میدهد در سراسر ایران شهرت دارد) آرد ،

موزائیک ، برق ، آجر ، کشمش ، ریسندگی ، خشکبار ، روغن کشی ،
پنبه پاک‌کنی ، صابون‌پزی ، آهن تراشی ، جوراب بافی و کفش بافی
را می‌توان نامبرد .

صنایع دستی

طبق نوشته سیاحان خارجی
و تذکره نویسان چنین برمی‌آید
که قزوین از دیر باز مرکز
هنرمندان و صنعتگران ماهر و
با ذوق و سلیقه بوده و مصنوعات
آن از قبیل چاقو ، قلمتراش ، ترازو
و منقل‌های برنجی و آهنی ،
اشیاء شیشه‌ای ، کاشی ، انواع
وسائل چوبی تنگ و کفش براق
و قالیچه و گلیم و جاجیم هنوز هم

کم و بیش شهرت قدیم خویش را حفظ کرده‌اند .

شیرینی و مرباهای قزوین نیز بنوبه خود معروف است .

موزه

موزه شهر قزوین در ساختمانی از بناهای دوران صفویه
جای دارد . محل موزه مقابل سبزه میدان و ورود و تماشای
آن آزاد است .

ترانه‌های محلی

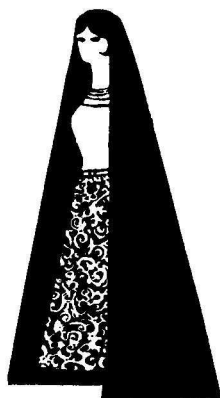
ترانه‌های محلی قزوین لطف و جذابیت خاصی دارند و در اینجا به چند نمونه آن اشاره میکنیم :

مخور غصه که یارت خواهد اومد
بدل صبر و قرارت خواهد اومد
برو در گوشه آسوده بنشین
که آخر در کنارت خواهد اومد

گلی از دست من بستان و بوکن
میون هر دو زلفونت فروکن
بهر جائی که رفتی من نبیدم
همانجا با خود گل گفتگو کن

خودت گل، قامتت گل، کفش پات گل
قد و بالات بنازم من نسا گل
اگر يك شو به باغت جایگیرم
بگردد شاخه شاخه مثل بلبل

فدای پیرهن آیت بگردد
فدای رنگ مهتابیت بگردد
شنیدم بی منت خوابت نبرده
فدای چشم بی خوابت بگردد

اطلاعات عمومی

تاكسى

كرايه تاكسى برائى هريك نفر ۵ ريال است .

سينما

قزوین چهار سینمای نسبتاً مجهز دارد .

گردشگاهها

بخاطر وجود باغ‌های متعدد و وسیع انگور و پسته و بادام اطراف قزوین گردشگاههای فراوانی دارد که در میان آنها حکم آباد ، سبزه میدان ، بلوار قزوین ، هزار جریب و مصلی رامیتوان نامبرد .

بیلاقات

مهمترین بیلاقات قزوین عبارتند از شریف آباد ، کوه پایه ، رودبار الموت ، امامزاده اباذر ، امامزاده باراجین ، عبدالآباد ، سلطان آباد و آقابابا .

هراکز خرید

بازار (بازار قزوین از بازارهای سرپوشیده و جالب کشور می باشد .)

میدان سعادت خیابان پهلوی

تلفن	نشانی	گرمابه
۲۸۸۰	خیابان فردوسی	گرمابه پاك
۲۶۴۶	، خیام	، بی نظیر

پست و تلگراف و تلفن

اداره مرکزی پست و تلگراف در اول خیابان پیغمبریه ، گوشه سبزه میدان قرار دارد .

روزنامه ها

در قزوین فعلاً دو روزنامه بطور منظم منتشر میگردند که عبارتند از روزنامه نوروز و صدای قزوین .
روزنامه نوروز ۳۵ سال و صدای قزوین ۱۴ سال است که فعالیت می کنند .

باشگاه

جوانان قزوین علاقه و توجه خاصی به ورزشهای مختلف اعم از باستانی و غیر باستانی دارند . در این شهر علاوه بر باشگاههایی که در مدارس تشکیل یافته و به فعالیت های ورزشی اشتغال دارند ، هفت باشگاه مجهز نیز وجود دارد که از هر حیث مجهز و شایان توجه میباشد .
چهار باشگاه از باشگاههای فوق مخصوص ورزشهای باستانی است و مسافرینی که مایل بدیدن این مراکز ورزشی هستند میتوانند مستقیماً به متصدیان مربوطه در باشگاهها مراجعه و یا بوسیله تلفن ۲۲۹۲ تربیت بدنی ترتیبی جهت بازدید و یا استفاده از باشگاههای ورزشی قزوین بدهند .

مهمانخانه‌ها و رستورانها

تلفن	نشانی	هتل
۲۸۱۹	خیابان پینمبریه	گراندهتل
		مهمانخانه
	خیابان پهلوی	مهمانخانه فرد فردوس
	« »	گلشن «
	« «	زیبا «
	« «	شهبندر «
	« «	مولوی «
		رستوران
۲۹۲۶	خیابان پهلوی	چلوکبابی سلامت
	بازار	« سعادت
۲۷۹۵	خیابان فردوسی	« فردوسی
۲۶۲۲	« «	« مرکزی
۲۹۱۸	بازار	« اسلامی

مراکز درمانی

بیمارستان

بیمارستان ابوعلی سینا
 « « «
 « « «
 « شیر و خورشید سرخ « شاه

درمانگاه

نشانی

تلفن

۲۹۳۴

۲۹۳۵

۲۹۳۲

۲۹۳۳

خیابان فردوسی

« «

« مولوی

« سپه

درمانگاه شماره ۱

« «

۲ « «

۳ « «

داروخانه‌ها

داروخانه دکتر عزیزی خیابان پهلوی

« « « ابوترابی

« « « شاه داروئی ملکی

برای کسب اطلاع از نام و نشانی و شماره تلفن داروخانه های

کشیک به شماره ۲۹۶۱ مراجعه فرمائید .

پزشکان

خیابان پهلوی

آقای دکتر نشاط

خیابان پهلوی	آقای دکتر هوشیار
‘ ‘	‘ ‘ حقوقی
‘ ‘	‘ ‘ صراف زاده
‘ مولوی	‘ ‘ تنکا بنی
‘ شاه	‘ ‘ آرازی
‘ ‘	‘ ‘ قبادکار
‘ ‘	‘ ‘ صدیقی
‘ ‘	‘ ‘ فضیلی
‘ ‘	‘ ‘ فغانی
‘ ‘	‘ ‘ فیلیپ
‘ فردوسی	‘ ‘ مختاری
‘ ‘	‘ ‘ اسمعیل زاده
‘ ‘	‘ ‘ سورن
‘ ‘	‘ ‘ اسعدی
‘ ‘	‘ ‘ ملکزاده

تلفنهای مورد نیاز

۳۲۳۳	آتش نشانی
۳۰۲۰	شهربانی
۳۳۴۴	شهرداری
۲۹۷۶	نگهبانی برق
۳۶۳۷	راهنمائی و رانندگی
۲۹۳۰	بهداری
۰۸	مرکز تلفن

بانكها

۳۸۸۸	خیابان مولوی	بانك اصناف
۲۹۰۴-۶	د فردوسی	د اعتبارات کشاورزی
۲۹۰۱-۳	د مولوی	د بازرگانی ایران
۲۸۲۳	د شاه	د رهنی
۲۸۳۳	میدان پهلوی	د سپه
۲۸۴۰	خیابان پهلوی	د صادرات و معادن
۲۸۶۱	د د	د ملی ایران

ادارات و مؤسسات دولتی

۲۲۲۱	خیابان خیام	فرمانداری
۲۹۴۲	د دارائی	اداره آمار و ثبت احوال
۲۹۰۷	د شاه	ژاندارمری
۳۶۷۱	د سپه	شهربانی
۳۳۱۸	د فردوسی	اداره آب و برق
۲۹۸۲	د دارائی	د آموزش و پرورش
۳۶۰۲	د پهلوی	د پست و تلگراف

۳۶۰۶	پهلوی	خیابان	اداره مخابرات پست و تلگراف
۲۹۹۳	شاهپور	»	» دادگستری
۳۶۳۱	شاه	»	» دارائی
۲۹۵۵	»	»	» دخانیات
۲۹۵۶	»	»	» غله و نان
۳۶۴۵	»	»	» قند و شکر
۲۹۵۳	شهرداری	»	» راه
۳۴۸۱-۴	راه آهن	»	» راه آهن
۲۲۹۲	شاهپور	»	» تربیت بدنی
۲۵۶۱	شاه	»	» فرهنگ و هنر
۲۹۰۸	شهرداری	»	» کار و خدمات اجتماعی
۳۶۲۸	حافظ	»	» کشاورزی
۲۸۲۶	شاهپور	»	جمعیت شیروخورشید سرخ ایران
۲۸۲۵	شهرداری	»	سازمان بیمه های اجتماعی
۲۸۳۴	»	»	» درمانگاه
۲۲۱۳	سبزه میدان	»	شرکت تلفن
۲۶۹۱	دروازه رشت	»	شرکت ملی نفت

راهنمای قم

روایت زیر منسوب به حضرت امام رضا (ع) است:

«... پاداش کسی که مرقد فاطمه معصومه را زیارت کند، بهشت است.»

در مورد پیدایش قم و بنیانگذار آن حکایات و افسانه‌های مختلف و متعدد و جالبی وجود دارد که اکثراً طهمورث پادشاه بزرگ و افسانه‌ای ایران را بانی آن دانسته‌اند

بطور کلی هنوز بر سر تاریخ پیدایش و همچنین بانی آن اختلاف نظر فراوانی وجود دارد لیکن دلائل و مدارک موجود نشان می‌دهد که قم خیلی پیش از اسلام وجود داشته که کومندان یا کومه نامیده می‌شده است. کلمه کومندان که به محل کنونی قم و بطور کلی منطقه‌ای که قم در آن قرار دارد اطلاق می‌گردید ارتباط زیادی با آماونداء آشوری دارد. بهر حال تا مدتی پس از استیلای اسلام هنوز بقایای يك برج و باروی کهن و يك پل سنگی بسیار قدیمی که بر روی رودخانه قم بنا شده بود دیده می‌شد. علاوه بر این بقایا که موجودیت شهر را در پیش از اسلام ثابت می‌کند، ویرانه دیگری است بنام قلعه دختر که در حدود دو کیلومتری غرب قم قرار دارد و تاریخ بنای آن به عهد ساسانیان می‌رسد که بنظر برخی از دانشمندان مربوطه، آتشکده بوده است.

و نیز نوشته‌های مستند البلدهوری که حاکیست که اعراب مسلمان

در سال ۲۳ هجری شهر قم را بتصرف خویش در آوردند خود یکی دیگر از دلائل وجود این شهر خیلی پیش از اسلام میباشد .

حسن بن محمد ، نویسنده قم نامه مینویسد « .. و گروه دیگری از اعراب شیعه مذهب که در اثر جور و ستم خلفای وقت ترك وطن کرده بودند در اواخر قرن اول هجری در این ناحیه (قم فعلی) اسکان گزیده و بر گرد هفت دهکده آن حصار کشیدند و جمع آنرا بنام بزرگترین دهات محصور یعنی کومیندان خواندند .. » با توجه به سایر مطالبی که نویسنده مذکور درباره ی قم برشته تحریر کشیده است بخوبی میتوان دریافت که کومیندان یا همان قریه بزرگی که نامبرده به آن اشاره کرده است در اواخر قرن اول هجری بصورت شهر کوچکی آباد و معمور بوده است .

بدنبال مهاجرت اعراب شیعه به قم بتدریج جمعی از اولاد و احفاد حضرت علی (ع) نیز باین نقطه روی آوردند و در آن اقامت گزیدند . و نیز بهمین جهت است که مردم قم از همان اوان ظهور اسلام جملگی مسلمان و شیعه مذهب بوده اند . نام کومندان نیز بتدریج معرب شده و بصورت قم درآمده است .

در اواسط قرن هشتم میلادی هنگامی که ابو مسلم خراسانی بدنبال معتقدات خویش در راه استحکام اساس خلافت خاندان عباسی بمبارزه برخاسته بود قم را تصرف کرد. لیکن مردم قم که با خلفای عباسی میانه خوبی نداشتند، سالهای متمسادی به مخالفت خود با خلفای مذکور ادامه داده و حاضر به پذیرفتن حکام خلفای عباسی نمیشدند و نه تنها آنان را بشهر راه نمیدادند بلکه از پرداخت مالیات نیز خودداری میکردند.

با اینکه هارون الرشید در سال ۸۰۰ میلادی اقدامات شدیدی در این زمینه بعمل آورد، مردم قم مجدداً چهار سال بعد از پرداخت مالیات استنکاف ورزیده و برای نمایاندن میزان انزجار خود نسبت به خاندان فوق الذکر، فرستاده‌ی خلیفه را که برای گردآوری مالیات به این شهر آمده بود بقتل رساندند. این امر موجب گردید که شهر قم مورد تاخت و تاز لشکری که از طرف خلیفه‌ی وقت بانجا فرستاده شده بود قرار گیرد.

حضرت فاطمه معصومه (ع) همشیره حضرت امام رضا (ع) در سال ۸۱۶ میلادی هنگامیکه برای دیدار برادر بزرگوار خود عازم مشهد بود در ساوه بیمار گردید و پس از ورود به قم در حالیکه بیماری وی شدت یافته بود در گذشت و در این شهر بخاک سپرده شد، میگویند از حضرت رضا (ع) سؤال شد که زیارت مقبره حضرت فاطمه معصومه چه اجری دارد. حضرت پاسخ داد « اجر و پاداش زیارت مقبره حضرت فاطمه معصومه بهشت است ».

اولین کسی که بوجود مزار حضرت فاطمه در قم اشاره کرده و در این باره مطالبی نگاشته است حمداله مستوفی است. نامبرده در حدود پنج قرن پس از درگذشت حضرت بوجود مزار نامبرده اشاره کرده است.

مخالفت مردم قم با خلفای عباسی تا اوایل قرن دهم میلادی همچنان ادامه داشت و در این هنگام ناصر بن احمد سامانی بدستور خلیفه مقتدر در سال ۹۲۵ قم را تسخیر کرد. با تمام این احوال مردم غیور قم بخاطر تعصب شدیدی که نسبت به مذهب خویش داشتند هرگز در برابر این فشارها و حملات تسلیم نگردیدند چنانچه در حدود چهل سال بعد از این ماجرا تصادم شدید دیگری بین مردم قم و اصفهان روی داد.

طبق نوشته برخی از مورخین، حسن صباح نیز در قم متولد شده است. با اینکه در این مورد هنوز يك نظر قطعی ابراز نشده است، جمعی از اطرافیان وی از اهالی قم بوده اند.

قم تا سال ۱۲۲۱ میلادی در نوعی آرامش نسبی بسر برده و تا این تاریخ وقایع مهمی در آن رخ نداده است. لیکن در این سال یعنی در سال ۱۲۲۱، سپاهیان مغول خطوط دفاعی این شهر را در هم شکسته و دست بقتل و غارت و ویران کردن بناهای این شهر زدند. حمداله مستوفی مینویسد: «... محیط دیوار شهر قم ده هزار قدم است و ... مردم این شهر در فصول فراوانی آب، آنرا بصورت یخ در یخچالها ذخیره می کنند تا در فصول گرما و کم آبی از آن استفاده کنند.» وی می افزاید «... محصول ذرت و پنبه قم بحد وفور و .. در میان میوه ها انار، پسته، هندوانه و انجیر قم شهرت بسزائی دارد» در حدود مدتی کمتر از نیم قرن پس از آن تیمور لنگ به قم حمله کرد و پس از زحمت بسیار و مواجه شدن با مقاومت شدید و طولانی مردم شهر را تسخیر کرد و گروه بسیاری را بخاطر مقاومت های شجاعانه ای که ابراز داشته بودند از دم تیغ گذراند و قسمت اعظم شهر را بویرانی کشید.

از جمله خارجیانی که از قم دیدن کرده و مطالبی در باره آن برشته تحریر در آورده اند جیازوفو باربارو **Giasofo Barbaro**

و امبروجیو کونتارینی **Ambrogio Contarini** را که از مردم و نیز بودند میتوان نامبرد. نامبردگان در سال ۱۴۷۴ میلادی برابر با ۸۵۳ هجری وارد این شهر شده و چند روزی در آن بسر برده اند. بار بار و در یادداشت های خود مینویسد: «... شهر است محصور بدیوار و... در بناهای آن آثار هنری زیادی دیده نمیشود.» نامبرده سپس به باغها و میوه های قم اشاره کرده و مینویسد «... باغهای انگور این شهر بسیار عالی و هندوانه آن شهرت فراوان دارد... شهر است آباد و معمور...»

کونتارینی همچنین مینویسد: «... در این شهر همه چیز بحد وفور یافت میشود و بازارهای خوب و متعدد دارد...» .
 همانطور که انتظار میرفت مردم این شهر قدیمی مدافعین مذهب تشیع را دوست داشته و بآنان یاری میکردند. و بهمین لحاظ بود که هنگامی که شاه اسمعیل صفوی در اوائل قرن شانزدهم باین شهر آمد، از وی استقبال گرم و شایسته بعمل آوردند. لیکن شهرت واقعی این شهر از نقطه نظر زیارتگاه و سرازیر شدن انبوه زائرین به این شهر مقدس از آغاز سلطنت شاه عباس بزرگ آغاز گردید. شاه عباس کبیر برای اینکه زائرین اسکان متبر که از رفتن به کربلایا نجف که در آن زمان جزو قلمرو دشمنان وی یعنی ترکان عثمانی بود منصرف بشوند، در ترغیب و تشویق مردم به زیارت بقعه امام رضا (ع) در مشهد و حضرت فاطمه معصومه (ع) در قم کوشش بسیار مبذول داشت، نامبرده بقعه و بارگاه شایسته ای نیز بر مزار حضرت فاطمه (ع) بنا کرد. احمد رازی که یکی از نویسندگان همین دوره است شرح مبسوطی درباره ی قم نوشته و خاطر نشان ساخته است که خاک قم بیش از ۴۴۴ تن از اولاد احفاد ائمه اطهار را دربر گرفته است.

جان کارترایت (John Cartwright) واعظ انگلیسی که در سال ۱۶۰۰ میلادی از قم دیدن کرده است طی یادداشت‌های خود مینویسد: «... در اثر ویرانی‌هایی که تیمور لنگ بجای نهاده، این شهر زیبا تقریباً به نصف مساحت واقعی خود تقلیل یافته است...»
 دون گارسیا دوسیلوا فیگوئرا سفیر اسپانیا در دربار شاه عباس اول در سال ۱۶۱۸ از قم دیدن کرده و در یادداشت‌های خود از انبوه و زیادی مردم این شهر اظهار تعجب کرده و مینویسد: «... لیکن کمتر اتفاق می‌افتد که در میان اینهمه مردمی که در کوچه و خیابان تردد میکنند زنی مشاهده کرد...» .

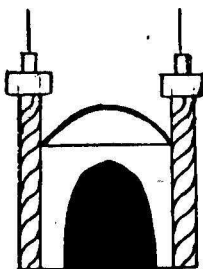
یک قرن بعد توماس هربرت Thomas Herbert از قم دیدن کرده و مینویسد :

«... تعداد خانه‌های این شهر بیش از دو هزار است که قسمت اعظم آنها خوب ساخته شده، خوب مفروش گشته و شکل و فرم خوب دارند...» وی می‌افزاید: «... کوچه‌ها و خیابانها پهن و بازارهای آن زیبا هستند. شهر قم اینک مانند بسیاری از شهرهای آسیائی فاقد دیوار است و... مساجد زیبا و جالب دارد.»

شاردن (Chardin) که در سال ۱۶۷۳ میلادی به قم سفر کرده از آن بنام یک شهر بزرگ یاد میکند و مینویسد: «... این شهر در حدود پانزده هزار خانه دارد.»

جان بل که بعنوان همراه و جراح آرتمی پتروویچ ولینسکی سفیر پتر کبیر از روسیه باصفهان و دربار شاه سلطان حسین میرفت در یادداشت‌های خود درباره قم مینویسد: «... قم در ردیف شهرهای بزرگ ایران بشمار می‌آید و... مساجد و کاروانسراهای بسیار وسیع و جالب دارد و... شمشیر و خنجر ساخت قم در سراسر ایران شهرت دارد، فتح‌علیشاه قاجار، پس از تاجگذاری طبق وعده‌ای که در مورد

بسط و آبادانی قم داده بود، کاشی‌های گنبد مرقد حضرت فاطمه (ع) را برداشته و بجای آن ورقه‌ای از طلا بر روی گنبد نصب کرد که هنوز نیز بر تارک این شهر میدرخشد .

آستانه و مزار حضرت فاطمه معصومه

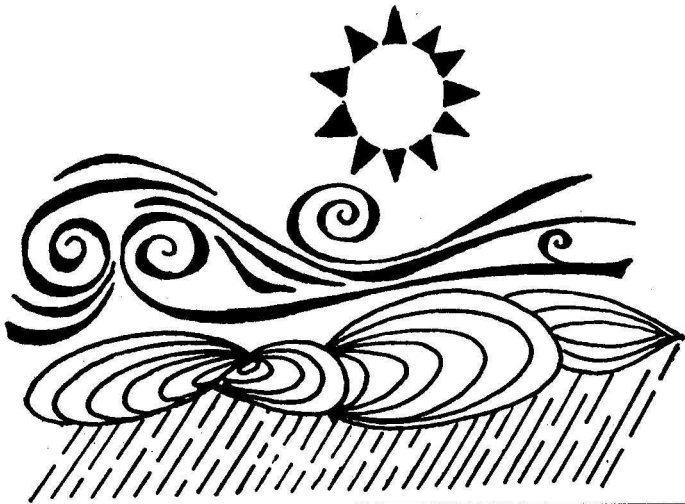
مرقد و بقعه حضرت فاطمه معصومه (ع) خواهر و الا گهر حضرت امام رضا (ع) امام هشتم و صبیبه ماجده حضرت امام موسی کاظم (ع) در وسط قم جای دارد و زیارتگاه همه شیعیان جهان است که در هر روزی از سال بادلی آکنده از مهر خاندان علی (ع) از اقصی نقاط کشور و جهان بآن روی می آورند و پیشانی به آستانش میسایند . صحن و ضریح و ایوان و سرای بقعه بسیار باشکوه و مجلل است . در اطراف صحن مزار چندتن از سلاطین صفویه ، شاه صفی ، شاه عباس دوم ، شاه سلیمان ، شاه طهماسب و شاه سلطان حسین و همچنین فتحعلیشاه و محمدشاه قاجار قرار دارد که از لحاظ حجاری و جنبه هنری آن عصر دارای اهمیت فراوانی میباشد .

خاک قم علاوه بر پیکر حضرت فاطمه معصومه (ع) پیکر بسیاری از اولادان و احفاد ائمه اطهار و امامزادگان را در بر گرفته است . گروهی از محققین تعداد این امامزادگان را تا ۴۴۴ تن بالغ

می‌دانند .

بنای صحن تازه از آثار امین السلطان است که در تاریخ ۱۲۹۹ هجری قمری بنیانگذاری شد و کتیبه‌هایی که با خطی شیوا آنرا مزین ساخته حاوی اشعاری از فتح‌الله خان شیبانی شاعر دوره قاجاریه می‌باشد. در جانب غربی صحن نو صحن دیگری است که فضای نسبتاً وسیعی دارد که بنام صحن کهنه یا اتابیک مشهور است و از بناهای شاه اسمعیل صفوی است و به مدرسه فیضیه مربوط می‌شود .

مدرسه فیضیه یکی از مدارس معتبر علوم دینی است که تعداد زیادی طلاب در آن سکونت گرفته‌اند و می‌گویند حکیم و فقیه و عارف ربانی ملا محسن فیض کاشانی در این مدرسه ساکن بوده و بعید نیست که نام مدرسه ماخوذ از نام خود او باشد .

اوضاع طبیعی و جغرافیائی قم

قم که جزو استان تهران میباشد از جانب شمال محدود است به تهران ، از جانب مشرق به کویر نمک ، از جنوب به کاشان و از مغرب به اراک و از جانب شمال غربی به ساوه .
این شهر چون از دورانهای دور بر سر راه قدیمی اصفهان به ری و همچنین تهران کاشان قرار داشته است حائز اهمیت بوده و این موقعیت در حال حاضر نیز بهمان منوال است .
جانب غربی قم بواسطه مجاورت با کوهستان دارای آب فراوان و در نتیجه حاصلخیز است لیکن جانب شرقی آن بخاطر نزدیکی به کویر ، بایر و خالی از سکنه میباشد .

رودخانه‌ها

انار رود در شمال قم جاریست و جهت حرکت آن از مشرق به مغرب میباشد .
اناریار که از خونسار سرچشمه میگردد از مغرب به شمال جریان داشته و پس از عبور از قم به انار رود متصل میگردد . شعب دیگری نیز که از کوههای خلجستان سرچشمه میگیرند ، بآن متصل میگرددند . در کوههای غربی شهر قم آثار آتشفشانی کوههای قدیمی دیده میشود .

آب و هوا

آب و هوای قم گرمسیری و متغیر است . بطوریکه گاهی گرمای آن تا ۴۸ درجه بالای صفر و سرمای آن تا ۱۵ درجه زیر صفر میرسد . لیکن این شهر هوایی سالم دارد .
شهر قم در جنوب دریاچه حوض سلطان واقع شده و ارتفاع آن از تهران کمتر است .
درجه حرارت قم در برخی موارد تا ۴۸ درجه بالای صفر میرسد

قم در سر راه اصفهان - تهران و خط غرب یعنی اراک و ملایر و بروجرد و کاشان قرار گرفته و راه آهن سرتاسری کشور از آن میگذرد .

شهر قم از نقطه نظر وسائط نقلیه و ایاب و ذهاب شهر پر جنب و جوشی است و بهمین جهت هتلها و مسافر خانه های بسیاری دارد . یکی از نکات جالب این شهر ، بیداری دائم آن است . بویژه دکانین اطراف صحن و خیابان آستانه همیشه باز است زیرا مسافرین و زواری که باین شهر روی میآورند چنان شوق زیارت مرقد مطهر حضرت فاطمه معصومه را دارند که در حقیقت شب و روز نمیشناسند . خیابانها و کوچه های قدیم و جدید قم بسیار است ولی در حدود ۱۲ خیابان آن مشهورتر از دیگر خیابانها بوده و در میان آنها خیابانهای آستانه وارم و آذر نرج بیشتری دارند . اهمیت قم نه تنها از نقطه نظر مذهبی آنست بلکه بعنوان یکی از مراکز نفت خیز ایران نیز موقعیت خاصی کسب کرده است .

حصار و باروی قم

طبق آنچه که در تاریخ قم نوشته شده است اولین حصار و باروی این شهر بوسیله یزدان قاذار حاکم ناحیه ای بنام ابرستیجان بنا گردید و سپس اعراب مسلمان نیز بروسعت و استحکام آن افزودند . بطوری که نویسنده ی همین تاریخ متذکر گشته ، «زمین های کمیدان و مزدیجان و ابرستیجان نیز در میان این باروی جای داشتند» . این دیوار که هنوز هم آثار بسیار کمی از آن برجای مانده است ، چندین بار ویران و تجدید بنا شده است .

تاریخ قم مینویسد که این دیوار در «سنه ۲۱۰ هجری در زمان خلافت مأمون عباسی و... در سنه ۲۵۴ در زمان خلافت متعز و..

درس ۲۹۱. «ویران و بالاخره با آنکه بدفعات بنای آن تجدید گردید، بتدریج روبه ویرانی نهاد تا آنجا که امروز جز آثار مختصری از آن باقی نمانده است .

محلات قیم

محله آستانه

این محله شامل بقعه حضرت فاطمه معصومه (ع) ، باغ ملی و ساختمان فرمانداری و شهرداری، خیابان بالا (خیابان حضرتی) خیابان پایین که از مسجد امام آغاز شده و به آب انبارسید عرب ختم میشود، کوچه حرم، بازارچه سلام گاه و غیره .

محله عشقلی

این محله شامل حمام گلشن، کاروانسرای بزازها (که در بازار بزرگ واقع است) و کوچه درویشها و سنگ تراشها است .

محله الوندیه

این محله شامل گذر گنجی، گذر قاضی و مدرسه حاجی ملامحمد صادق میباشد .

محله چهارمردان

شامل محله پنجه علی و مسجد سینی و بقعه شاهزاده زید میباشد .

محله سیدان

این محله شامل آب انبار میرزا ابوطالب ، بقعه امامزاده حمزه ، میدان شاهزاده حمزه ، میدان کهنه و سه غیاثیه میباشد .

مطالعه در کتابخانه مرکزی
Cenirah University
Tehran University
شامل بقعه شاهین و تاسم ، کوچه تالار و باغ

غیاث آباد، آب انبار حاجی حسن (نزدیک چهل دختران) و مسجد امام
زین العابدین و مدرسه مؤمنیه و گذر سفید آب میباشد .

محلّه موسویان

این محلّه شامل بقعه موسی مبرقع ، بقعه چهل دختران است .

محلّه مسجد جامع

این محلّه شامل بازار کهنه و مسجد جامع و مدرسه ناصری
است .

محلّه باغ پنبه

این محلّه شامل چاله خروس و باجک و باغ شاه میباشد .

محلّه اسحاقیه

این محلّه شامل بازار مسکرها و حمام چاله میباشد .

پلهای قم

از پلهای چهار گانه قدیم قم که در تاریخ قم اسم و شرح بنای
آنها نوشته شده است امروز جز در برخی موارد اثری بجای نمانده
است. لیکن این شهر در حال حاضر چهار پل دارد که مورد استفاده
عموم میباشد .

مزار سلاطین در قم

شهر قم مدفن بسیاری از سلاطین ایران نیز میباشد که عبارتند از:

شاه صفی :

مزار شاه صفی نواده شاه عباس کبیر در جانب قبله روضه مطهر
قرار دارد سقف و دیوار آن باکاشی معرق بسیار ممتاز و کتیبه‌ای بخط
ثلث نوشته محمد رضای امامی زینت یافته است .

شاه عباس دوم

بقعه شاه عباس دوم در کنار مقبره شاه صفی واقع شده و بنای آنرا از سنگ‌های مرمر بسیار زیبا ساخته‌اند .

شاه سلطان حسین

شاه سلیمان و شاه سلطان حسین صفوی در دو صندوق و يك بقعه جنب بقعه شاه عباس ثانی مدفون گشته‌اند . بر روی قبور ایشان صندوقی فلزی است که در اطراف آن کتیبه‌های مشبکی بچشم می‌خورد .

فتحعلیشاه قاجار

بقعه فتحعلیشاه قاجار که دارای گچ بریهای بسیار زیبائیست در صحن کهنه قرار دارد .

محمد شاه قاجار

مزار محمد شاه قاجار نیز در صحن کهنه قرار دارد . علاوه بر سلاطینی که در فوق بآنها اشاره شد ، افراد مشهور و بنام دیگری نیز در این شهر مدفون میباشند که نامبردن از آنها از حوصله‌ی حجم این کتاب خارج است .

موزه آستانه

موزه ، که بنام صحن زنانه نیز شهرت دارد در ضلع غربی صحن نو و قسمت جنوبی حرم واقع شده است و جمعی از محققین بنای آنرا به شاه عباس ثانی نسبت میدهند در اصلی آن در جانب غربی صحن قرار دارد و در جانب شمال آن ایوانیست که به بقعه شاه صفی باز میشده است .

در زمان قدیم ، یعنی پیش از افتتاح موزه ، بانوان از طریق

همین صحن وارد حرم میشده اند .

در جانب غربی صحن حجره ایست که فعلا یکی از دو سالن موزه را تشکیل میدهد و در زیر آن سردابه ایست که قبور شاهزادگان صفوی که پفرمان محمود افغان بقتل رسیده اند جای دارد .
موزه آستانه از دو قسمت ، يك سالن به طول $۱۷/۶۰$ متر و عرض $۴/۹۰$ متر و سالن دیگری بطول $۱۶/۲۰$ و عرض $۵/۵۰$ تشکیل یافته است . علاوه بر دری که در فوق بان اشاره شد ، در دیگری نیز در سال ۱۳۱۴ شمسی ، هنگام تأسیس موزه از طرف خیابان موزه در آن احداث گردیده است .

مساجد قم

شهر قم را از جهتی شهر مساجد نیز میتوان خواند . زیرا مساجد قدیمی و نو در این شهر بسیار و اغلب آنان تاریخچه ای جالب دارند . لیکن با روش اختصاری که در تهیه این رشته از کتب راهنما اتخاذ گردیده متأسفانه شرح دربارهی هر يك از این مساجد امکان نخواهد داشت و ناچار فقط بذکر اسامی برخی و در صورت لزوم شرح مختصری در باره برخی دیگر اکتفا خواهد شد .

مساجد مشهور قم عبارتند از :

مسجد امام حسن

بنای اصلی مسجد بوسیله احمد ابن اسحاق اشعری ساخته شده و سپس در سال ۱۱۲۹ تعمیراتی در آن بعمل آمده و بمرور زمان بصورت جالب کنونی آن درآمده است .

مسجد جامع

تاریخ بنای اولیه مسجد جامع که مسجدی بسیار قدیمی است

هنوز محقق و روشن نگشته است لیکن در کتیبه‌ای بخط محمد حسین شیرازی که در بالای ایوان بزرگ نصب شده تاریخ ۵۲۹ هجری بچشم میخورد .

اعتمادالسلطنه در مرآةالبلدان مینویسد : «... در هیچ شهر و بلدی مسجدی نیست که ایوان و مقصوره آن باین وسعت و ارتفاع باشد...» این مسجد بسال ۱۲۴۶ هجری تعمیر و بسال ۱۲۴۸ قسمتی بآن اضافه شده است. کاشی‌ها و گچ بریهای این مسجد جالب و دیدنیست.

مسجد عشقعلی

از مساجد قدیمی است که شامل آب انبار و حمامهایی بهمین نام میباشد .

مسجد حسینی

مسجد حسینی بنام پنجه‌علی نیز شهرت دارد و در کتیبه ایوان آن سال ۸۸۶ هجری بچشم میخورد .

مسجد اعظم

مسجد اعظم از مساجد جدید و بسیار بزرگ و جالب و دیدنی قم است .

مسجد رضوی

مسجد رضوی نیز از مساجد نو بنیاد است .

مسجد محله دروازه کاشان

این مسجد در سال ۱۳۳۰ شمسی بنا گردیده است .

مسجد فاطمیه

این مسجد نیز از مساجد پرشکوه و مشهور قم میباشد . سایر مساجد مشهور قم عبارتند از: مسجد بالاسر - مسجد جمکران

مدارس قم

مدارس قدیمی و نو در شهر قم و اطراف آن بسیار است که در زیر به برخی از آنان اشاره میکنیم .

مدرسه فیضیه

مدرسه فیضیه از بناهای دوران صفویه بوده و در کنار صحن کهنه قرار دارد و سردر ایوان جنوبی آن که بطرف صحن کهنه باز میشود کتیبه‌ای بنام شاه طهماسب صفوی بچشم میخورد . بطوریکه نوشته‌اند بنای اصلی به‌وسعت کنونی نبوده و فتحعلیشاه قاجار در سالهای ۱۲۱۳ و ۱۲۱۴ هجری با بنای ساختمانهای دیگری به‌وسعت و عظمت آن افزوده است .

مدرسه دارالشفاء

دارالشفاء از بناهای فتحعلیشاه قاجار است و در کنار مدرسه فیضیه قرار دارد .

آب انبار دارالشفاء

آب انبار دارالشفاء که از بناهای میرزاقی خان اعتمادالدوله وزیر شاه عباس دوم است در مدرسه دارالشفاء واقع است و در سال ۱۰۵۵ بنا گردیده است .

مدرسه رضویه یا ماموریه

این مدرسه در بازار کهنه‌قم واقع و منسوب بحضرت رضا (ع) است .

مدرسه مؤمنیه یا تحویلخانه

این مدرسه در زمان شاه سلطان‌حسین صفوی بنا گردیده است .

مدرسه مادرشاه

مدرسه مادرشاه از بناهای مادر ناصرالدین شاه بوده و در جنب

بقعه نامبرده قرارداد .

مدرسه مهدی قلیخان

از بناهای دوران صفوی است .

مدرسه حاجی

از بناهای میرزا آقاخان صدراعظم نوری است که در سال ۱۲۷۳

ساخته شده است .

مدرسه حاج سیدصادق

جنب مسجد حاج سید صادق قرارداد .

مدرسه جانیخان

از بناهای دوران صفوی است .

مدرسه حجتیه

از مدارس جدیدالاحداث قم بشمار میرود .

مدرسه آیت الله بروجردی

این مدرسه که در ضلع شرقی میدان آستانه قرار دارد یکی از

جالبترین بناهای قم بشمار میاید .

اولین بنای این مدرسه در سال ۱۱۲۳ هجری ساخته شد و اخیراً

یعنی در سال ۱۳۷۸ قمری تجدید بنا گردید .

امامزاده های تکیه در قم مدفون هستند

تعداد امامزاده‌هایی که در دل خاک قم آرمیده و این شهر را

به اعلا درجه اهمیت مذهبی رسانده‌اند بسیار است که در اینجا فقط

بذکر برخی از ایشان اکتفا میکنیم .

امامزاده موسی مبرقع فرزند امام محمد تقی (ع)

د شاهزاده حمزه بن موسی بن جعفر (ع)

شاهزاده احمد از اولاد موسی بن جعفر (ع)

امامزاده علی بن جعفر (ع)

امامزاده علی (ع)

امامزاده ابراهیم از اولاد موسی بن جعفر (ع)

امامزاده اسماعیل از اولاد امام محمد جعفر صادق (ع)

چهل دختران - در این بقعه جمعی از امامزادگان مدفون میباشند.

امامزاده زید

» سلطان محمد شریف

» شاه احمد - از اولاد امام جعفر صادق (ع)

شاهزاده ناصرالدین

امامزاده خاک فرج

شاه ابراهیم و شاه احمد

مشاهیر قم

قم شهری است که صدها نویسنده و شاعر و مورخ عالم و دانشمند در دامان خود پرورانده است که حتی ذکر نام تنهای آنها احتیاج به کتابی قطور دارد. متأسفانه بافقدان چنین فرصت و محلی ناچار بذکر نام چندتن از آنان اکتفا کرده و توجه پژوهندگان علم و دانش را به کتب متعدد و مختلفی که در این زمینه برشته تحریر درآمده است جلب میکند.

علی بن ابراهیم - مدفن این نویسنده نامی در باغ ملی است.

قطب راوندی - در صحن اتابیکی مدفون است.

محمد تولویه - در باغ ملی مدفون است.

آدم بن اسحق - در محلی بنام شیخان مدفون میباشد.

» زکریا بن آدم - » » » » »

» زکریا بن ادريس - » » » » »

از شعرای معروف قم افراد زیر را میتوان نام برد ،
حکیم نظامی قمی مشهور به گنجوی - (این نظریه متعلق به
مرحوم وحید دستگردی است)
شاطر عباس صبوچی
صمصام السلطنه تندری

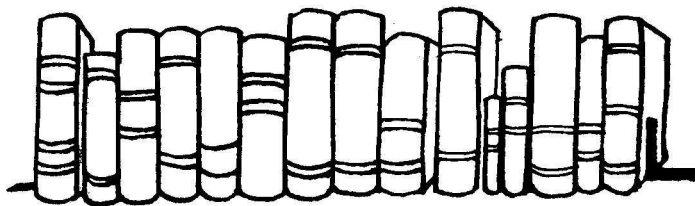
نفت

قم همانطور که اشاره شد نه تنها از نقطه نظر مذهبی و جغرافیایی بلکه امروز از نقطه نظر نفت نیز اهمیتی خاص و بلکه بین المللی یافته است .

در نقاط البرز و سراجه حفاریهایی شده است که برخی از آنها به نفت رسیده و مورد بهره برداری قرار گرفته اند .

کشف منابع نفت و گاز از بزرگترین موفقیت‌هایی است که در این قسمت از ایران نصیب شرکت ملی نفت ایران شده است و نیروهای عظیمی که از این منابع بدست می‌آید از نقطه نظر پیشرفت‌های اقتصادی و صنعتی کشور ارزش و اهمیت بسیاری دارند .

کتابخانه‌های قم

قم کتابخانه‌های فراوانی دارد که اغلب آنها کتب خطی و منحصر بفرد در اختیار دارند. کتابخانه‌های مشهور قم عبارتند از :

کتابخانه آستانه

این کتابخانه در سال ۱۳۳۱ شمسی افتتاح گردید. این کتابخانه بیش از شش هزار جلد کتب نفیس دارد که اغلب آنها منحصر بفرد میباشد.

کتابخانه مدرسه فیضیه

این کتابخانه در ۲۰ آبان ۱۳۰۹ شمسی تأسیس گردید این کتابخانه بیش از ده هزار جلد کتاب نفیس دارد که متجاوز از دو هزار جلد آن خطی است که اغلب منحصر بفرد نیز میباشند.

کتابخانه مسجد اعظم

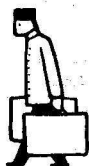
این کتابخانه در مسجد اعظم قرار دارد و محتوی بیش از ده هزار جلد کتاب میباشد.

کتابخانه مدرسه حجتیه

این کتابخانه بیش از شش هزار جلد کتاب دارد.

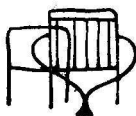
هتل های قم

- هتل بهار
- « بلوار
- مهمانخانه ارم
- « میهن
- « نیکو
- « گلستان
- « مقدم
- « چهارفصل
- « توکل

بیمارستانها

- بیمارستانهای مشهور قم عبارتند از :
- بیمارستان فاطمی تلفن ۲۱۶۳
- بیمارستان سهامیه
- « نکوئی تلفن ۲۱۷۱
- « عمومی تلفن ۲۰۱۰
- « کامکار تلفن ۲۱۷۴ - ۲۱۷۳

بانکها

- بانک ملی - خیابان ارم
- « « صادرات
- « اصناف - چهار راه بازار
- « سپه - خیابان آذر
- باچه های بانک های ملی و صادرات در خیابان ایستگاه واقع میباشند.

فروشگاه‌های مطبوعات

روزنامه‌ها و مطبوعات را میتوان از مراکز زیر تهیه کرد :

- میدان آستانه
- خیابان صفائیه
- چهارراه ارم
- گذر صادق
- خیابان آذر
- چهارراه بازار
- « « شاه
- « « مولوی
- خیابان تهران

داروخانه‌ها

داروخانه‌های معروف قم عبارتند از :

داروخانه پاستور

- « رفعت
- « سینا
- « شفا بخش
- « جاوید
- « مهر
- « حکمت
- « رازی
- « مسعودی

پست و تلگراف و تلفن

اداره پست و تلگراف و تلفن قم در خیابان ششم بهمن قرار دارد .

۲۱۵۲ {

تلفن کاریر

قبول تلگراف و پست

مخابرات ۲۱۵۴

مکالمات ۲۰۶۴

کتابخانه مرکزی

Central Library
Tehran University

ارزش : ۱۰ ریال